Promo - LEX

Promovarea democrației și a drepturilor omului

coaliția 2009

coaliția civică pentru alegeri libere și corecte

RAPORTUL nr. 2

Misiunea de Observare a Referendumului local privind revocarea primarului general al municipiului Chișinău și a Alegerilor locale noi din 19 noiembrie 2017

Perioada de monitorizare: 2 noiembrie – 16 noiembrie 2017

Publicat la 17 noiembrie 2017

Chisinău 2017

Toate drepturile sunt protejate. Conținutul Raportului poate fi utilizat și reprodus în scopuri non–profit și fără acordul prealabil al Asociației Promo–LEX, cu condiția indicării sursei de informație.

Misiunile de Observare a Referendumului local privind revocarea primarului general al municipiului Chișinău și a Alegerilor locale noi din 19 noiembrie 2017 sunt finanțate de Agenția Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID) și cofinanțate de către Departamentul Justiție și Drepturile Omului al Fundației Soros-Moldova.

Opiniile exprimate în rapoartele publice ale Promo-LEX aparțin autorilor și nu reflectă neapărat punctul de vedere al finanțatorilor.

CUPRINS

INTRODUCERE 5

METODOLOGIA DE OBSERVARE 5

REZUMAT 7

I. CADRUL LEGAL 10

A. Referendumul local privind revocarea Primarului General al Municipiului Chișinău 10

II. ORGANELE ELECTORALE 12

A. Referendumul local privind revocarea Primarului General al Municipiului Chișinău 12

2.1. Hotărâri ale Comisiei Electorale Centrale 12

2.2. Activitatea Consiliului electoral al circumscripției electorale municipale Chișinău nr. 1 15

2.3. Funcționalitatea birourilor electorale ale secțiilor de votare 15

B. Alegerile locale noi din 19 noiembrie 2017 20

2.1. Hotărâri ale Comisiei Electorale Centrale 20

2.2. Activitatea Consiliilor Electorale de Circumscripţie Electorală de nivel I 21

2.3. Funcţionarea birourilor electorale ale secţiilor de votare (BESV) 22

III. CONCURENŢII ELECTORALI 25

A. Referendumul local privind revocarea Primarului General al Municipiului Chișinău 25

4.1. Activități de promovare 25

4.2. Cazuri ce pot fi calificate drept utilizare de resurse administrative în campania electorală 26

4.3. Publicitate stradală/promoțională/on-line 26

A. Alegerile locale noi din 19 noiembrie 2017 27

4.1. Activități/evenimente din cadrul campaniei electorale 27

4.2. Cazuri ce pot fi calificate drept oferire de bunuri și servicii în cadrul campaniei electorale 27

4.4. Publicitate stradală/promoțională/on-line 27

IV. FINANŢAREA CAMPANIEI ELECTORALE 29

A. Referendumul local privind revocarea Primarului General al Municipiului Chișinău 29

5.1. Reglementarea finanțării campaniei electorale pentru Referendum 29

5.2. Raportarea financiară a participanților la referendum 29

5.3 Estimarea cheltuielilor participanților la referendum constatate de observatorii Promo-LEX, dar care lipsesc în rapoartele financiare 31

A. Alegerile locale noi din 19 noiembrie 2017 34

5.1. Reglementarea finanțării campaniei electorale 34

5.3 Estimarea cheltuielilor concurenților electorali constatate de observatorii Promo-LEX, dar care lipsesc în rapoartele financiare 37

V. DISCURS INSTIGATOR LA URĂ 40

A. Referendumul local privind revocarea Primarului General al Municipiului Chișinău.....40
VI. EDUCAȚIE CIVICĂ ȘI IMPLICARE ELECTORALĂ 42
A. Referendumul local privind revocarea Primarului General al Municipiului Chișinău.....42
6.1. Organizarea și desfășurarea dezbaterilor electorale 42
B. Alegerile locale noi din 19 noiembrie 2017 42
6.1. Activități de mobilizare apolitică a alegătorilor în contextul alegerilor locale noi 42
RECOMANDĂRI 44
LISTA DE ABREVIERI.....45

INTRODUCERE

Raportul nr. 2 elaborat în rezultatul activității Misiunilor de Observare (MO) ale Promo-LEX a Referendumului local privind revocarea primarului general al municipiului Chișinău și a Alegerilor locale noi din 19 noiembrie 2017 cuprinde perioada de activitate a observatorilor pe termen lung (OTL) între 2 noiembrie și 16 noiembrie 2017.

Referendumul local se desfășoară pe marginea subiectului revocării domnului Dorin Chirtoacă din funcția de primar general al municipiului Chișinău. Alegerile locale noi sunt organizate în vederea alegerii primarilor pentru următoarele localități: orașul Sîngera (mun. Chișinău), comuna Berlinți (r. Briceni), comuna Zîrnești (r. Cahul), comuna Plopi (r. Cantemir), comuna Ștefănești (r. Florești), satul Fundurii Noi (r. Glodeni), comuna Lăpușna, (r. Hîncești), comuna Sărăteni (r. Leova), satul Căpriana (r. Strășeni), comuna Ghiliceni (r. Telenești).

Raportul nr. 2 este un raport de tip intermediar, a cărui misiune generală constă în asigurarea îmbunătățirii de ansamblu a procesului electoral în curs de desfășurare. Obiectivele de referință ale raportului intermediar sunt: diagnosticarea în timp real a calității procedurilor de organizare și desfășurare a alegerilor pentru o perioadă prestabilită de timp; responsabilizarea actorilor electorali; identificarea tendințelor pozitive și negative în cadrul procesului electoral.

Raportul este elaborat de către echipa centrală a MO Promo-LEX, în baza constatărilor raportate de către observatorii pe termen lung (OTL) din cadrul Misiunilor de Observare, cu privire la activitatea tuturor actorilor implicați în procesul de organizare și desfășurare a alegerilor: autoritățile publice, organele electorale, partidele politice, cetățenii care își înaintează propria candidatură pentru funcția de primar, precum și societatea civilă.

Standardele internaționale la care se face referire în acest raport sunt cele elaborate de ONU, OSCE, Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept, Uniunea Europeană și Consiliul Europei. La finele acestui raport sunt formulate recomandări preliminare pentru autoritățile publice, organele electorale, concurenții electorali/participanți la referendum și alți actori interesați, cu scopul de a asigura optimizarea procesului electoral.

METODOLOGIA DE OBSERVARE

Misiunile de Observare (MO) ale Promo-LEX a Referendumului local privind revocarea primarului general al municipiului Chișinău și a Alegerilor locale noi din 19 noiembrie 2017 reprezintă proiecte realizate de Asociația Promo-LEX în cadrul Coaliției Civice pentru Alegeri Libere și Corecte. Asociația Promo-LEX este o asociație obștească, care are drept scop dezvoltarea democrației în Republica Moldova (RM), inclusiv în regiunea transnistreană, prin promovarea și protejarea drepturilor omului, monitorizarea proceselor democratice și consolidarea societății civile.

Monitorizarea procesului electoral se va desfășura în toate circumscripțiile electorale constituite pentru alegerile din 19 noiembrie 2017, precum și în circumscripția electorală Chișinău, în contextul referendumului local. În ziua referendumului și a alegerilor locale noi, Promo-LEX va delega câte un observator pe termen scurt (OTS) în fiecare din cele 307 și, respectiv, 24 secții de votare (SV) deschise. Toți observatorii implicați în procesul de monitorizare sunt instruiți în cadrul seminarelor organizate de către Misiunea Promo-LEX și semnează Codul de conduită[1] al observatorului național independent Promo-LEX, obligându-se să acționeze operativ, cu bună credință și în mod non-partizan. Activitatea tuturor observatorilor este coordonată de echipa centrală a Asociației.

Drept sursă de elaborare a rapoartelor publice ale Misiunii de Observare servesc informațiile oficiale și cele publice, precum și rapoartele, inclusiv cele standardizate ale observatorilor, întocmite conform Metodologiei Promo-LEX, în baza vizitelor planificate în fiecare localitate din aria de responsabilitate, vizitelor la organele electorale, precum și a rapoartelor asupra evenimentelor întocmite în afara

[1] https://promolex.md/4689-codul-de-conduita-al-observatorilor-electorali-promo-lex/

vizitelor planificate, în cazul în care observatorii constată evenimente cu tentă electorală. În cadrul vizitelor planificate observatorii analizează informația rezultată din discuții, întâlniri cu interlocutorii și consultă documentele oficiale.

MO Promo-LEX nu este oponent politic al participanților la referendum și/sau al concurenților implicați în procesul electoral, nu este un organ de anchetă și nu își asumă obligația expresă de a proba constatările observate. Cu toate acestea, rapoartele observatorilor sunt însoțite, în măsura posibilităților, de probe foto și video care pot fi puse doar la dispoziția organelor de drept în baza solicitărilor corespunzătoare și în nici un caz la dispoziția concurenților electorali. Misiunea Promo-LEX gestionează platforma web www.monitor.md în care orice cetățean poate semnala activități cu tentă electorală. Semnalările din partea cetățenilor sunt verificate de către observatorii Misiunii în cadrul următoarei vizite planificate în localitatea în care a fost înregistrată semnalarea.

MO Promo-LEX este desfășurată în cadrul Programului ”Democrație, Transparență și Responsabilitate”, finanțat de către Agenția Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID). Monitorizarea discursului instigator la ură și discriminare a fost desfășurată în cadrul Proiectului „Consolidarea unei platforme de dezvoltare a activismului și educației de Drepturi ale Omului în Republica Moldova”, finanțat de către Departamentul Justiție și Drepturile Omului al Fundației Soros-Moldova. Opiniile exprimate în rapoartele publice ale Promo-LEX aparțin autorilor și nu reflectă neapărat punctul de vedere al finanțatorilor.

REZUMAT

A. REFERENDUMUL LOCAL PRIVIND REVOCAREA PRIMARULUI GENERAL AL MUNICIPIULUI CHIŞINĂU

În perioada 2 – 16 noiembrie 2017, Misiunea de Observare (MO) Promo-LEX a Referendumului local privind revocarea primarului general al mun. Chişinău, prin intermediul a 5 observatori pe termen lung, a unui observator pe termen mediu şi a unui coordonator regional, a realizat o monitorizare plenară a procedurilor şi participanţilor la scrutin. Raportul este elaborat în baza analizei formularelor completate de observatorii Promo-LEX, şi anume: a 294 formulare de vizită, a 86 formulare de eveniment şi a 2 formulare de vizită la Consiliul electoral al circumscripţiei electorale municipale Chişinău (CECEM). Monitorizarea financiară a inclus perioada 28 octombrie – 10 noiembrie 2017, în corespundere cu perioada de raportare financiară a participanţilor la CEC, şi s-a efectuat în baza a 190 formulare de eveniment.

Pe parcursul perioadei monitorizate, analiza legislaţiei electorale a scos în evidenţă subiectul utilizării certificatului pentru drept de vot, care devine unul sensibil în contextul referendumului local din mun. Chişinău. Aria geografică extinsă de amplasare a secţiilor de votare ar presupune, în conformitate cu prevederile Codului electoral, posibilitatea utilizării de către alegători a acestui instrument de participare la vot. Or, conform circularei Comisiei Electorale Centrale, utilizarea certificatelor pentru drept de vot este limitată, aceasta fiind admisibilă doar pentru membrii birourilor electorale şi nu pentru toţi alegătorii.

În perioada monitorizată, CEC a adoptat 10 hotărâri relevante procesului monitorizat ce au vizat: recepţionarea rapoartelor financiare; acreditarea observatorilor; modificarea componenţei CECE. În adresa CEC au parvenit 2 contestaţii, în ambele cazuri Comisia expediind scrisori de restituire a acestora, fără a le examina în fond.

MO Promo-LEX îşi exprimă îngrijorarea vizavi de conţinutul listelor electorale de bază în mun. Chişinău, în contextul dinamicilor semnalate pe parcursul ultimului an, atât în listele adoptate pentru circumscripţia municipală, cât şi în Registrul de Stat al Alegătorilor (RSA). În primul rând, este vorba de diferenţa considerabilă (18 713 alegători în 2016 şi 17 368 în 2017) dintre numărul de alegători din RSA şi cel din listele electorale de bază generate de acesta în ajunul scrutinelor. În vederea asigurării transparenţei şi integrităţii proceselor electorale, considerăm imperios necesar ca autorităţile responsabile să explice în mod concludent natura acestor mutaţii. Or, în cazul referendumului local din 19 noiembrie 2017 micşorarea numărului de alegători poate fi interpretată şi din perspectiva facilitării asigurării valabilităţii scrutinului.

Pe de altă parte, contrapunerea datelor din aceleaşi surse de documentare (liste şi RSA) ne permite să deducem că majorarea numărului de alegători din listele electorale de bază este mai mare decât cea înregistrată în RSA. Constatarea în cauză poate indica asupra unor posibile procese de migraţie artificială, însă concluziile urmează a fi fundamentate în urma obţinerii informaţiei de la Agenţia Servicii Publice. De altfel, MO Promo-LEX regretă refuzul instituţiei publice de a asigura acces la informaţiile cu caracter electoral la momentul adresării şi califică aceste acţiuni ca obstrucţionare a activităţii observatorilor. Or art.63 Cod Electoral stipulează exact că observatorii au acces la toate informaţiile cu caracter electoral.

Accesibilitatea SV rămâne o problemă, în condiţiile în care din cele 292 SV vizitate, doar 137 SV (47%) sunt dotate cu rampe de acces. De asemenea, observatorii Promo-LEX au constatat că în cazul a 17,28% din vizitele realizate birourile erau închise în perioada orelor de audienţă. Verificarea listelor electorale de către BESV denotă persistenţa problemelor în ceea ce priveşte conţinutul acestora. În cel puţin 12 SV au fost identificate probleme ce ţin de: existenţa persoanelor decedate (5 SV); erori de adrese (4 SV); persoane înregistrate la adrese nelocuibile (2 SV); fragmentarea străzilor pe mai multe liste (1 SV). Conform statisticii de gen, din cele 744 funcţii de conducere (pentru 248 SV monitorizate), 79,57% sunt ocupate de femei.

Observatorii Promo-LEX au raportat desfăşurarea a cel puţin 116 activităţi de agitaţie. În 95 de cazuri (81,9%) este vorba de agitaţie realizată de PSRM, iar în 21 cazuri - de către PL. În cazul socialiştilor, distribuirea materialelor electorale pare să fie cel mai utilizat instrument de promovare – 64 raportări (67,37%) din totalul activităţilor partidului. Liberalii au preferat întâlnirile cu alegătorii – 16 activităţi (76,19%) din totalul celor observate pentru partidul respectiv.

Au fost identificate, de asemenea, cel puţin 230 cazuri de utilizare a materialelor de publicitate electorală. Repartizate per participanţi, avem 195 de situaţii de promovare realizate de către PSRM şi 35 de cazuri - de către PL. Printre materialele de vizibilitate utilizate cel mai frecvent de către socialişti se numără: chipiuri, genţi, scurte, precum şi corturi. În cazul liberalilor, este vorba de: postere, pliante, afişaj electoral.

MO Promo-LEX a constatat 10 cazuri ce pot fi calificate drept utilizare a resurselor administrative. Este vorba de organizarea de întruniri cu alegătorii în cadrul instituţiilor publice în timpul programului de lucru al acestora, şi anume: instituţii medicale (4), de învăţământ (4), alte instituţii publice (2). Participanţii PSRM sunt vizaţi în 4 cazuri, iar PL – în 6.

Reieşind din tendinţele înregistrate în ultimele campanii electorale, precum şi din necesitatea monitorizării plenare a comportamentului concurenţilor electorali, MO Promo-LEX atenţionează asupra cazurilor de *discurs instigator la ură* în mesajele concurenţilor. Discursul instigator la ură presupune incitarea, promovarea sau justificarea de ură rasială, xenofobia, antisemitismul sau alte forme de ură ce au la bază intoleranţa. În contextul referendumului local, Asociaţia Promo-LEX a înregistrat mai multe mesaje care conţin forme de discurs denigrator sau instigator la ură şi discriminatoriu, în care a fost vizat, în mod special, Dorin Chirtoacă: în cel puţin 5 cazuri discursul instigator la ură este la adresa politicianului, iar într-un caz este vorba despre incitarea la ură din partea persoanei respective.

În contextul monitorizării financiare a referendumului local, MO Promo-LEX constată nivelul ridicat al plafonului maxim admis de CEC pentru acumularea veniturilor, în condiţiile în care în săptămâna a treia de campanie acestea abia de au atins în mod cumulat 11 %. Totodată, se constată un grad mai mare de raportare din partea ambilor participanţi la referendum, aceştia raportând în total venituri de 1 478 300 lei şi cheltuieli de 1 453 348 lei. Sursele de finanţare ale participanţilor la referendum le-au constituit donaţiile financiare a 115 persoane fizice (PL – 7 donatori (285 000 lei), PSRM – 108 donatori (1 193 300 lei)) în valoare totală de 1 478 300 lei. Observatorii Promo-LEX au remarcat o raportare mai bună în ceea ce priveşte aspectele ce ţin de publicitatea TV, în presa scrisă, publicitatea radio, chiar şi online. În acelaşi timp, constată o raportare defectuoasă în privinţa publicităţii promoţionale, stradale şi mobile, a cheltuielilor de transport şi a activităţilor voluntarilor.

Cuantumul estimat al cheltuielilor neraportate se ridică la cel puţin 284 876 *lei (PSRM – 242 765 lei; PL – 42 111 lei)*. Totodată, Promo-LEX a constatat că pentru ambii participanţi la referendum cheltuielile efectuate pe cont propriu de persoane terţe nu pot fi calificate drept donaţii materiale, întrucât acestea nu se regăsesc în lista donaţiilor în mărfuri, obiecte, lucrări sau servicii pe perioada electorală (28 octombrie 2017 – 10 noiembrie 2017) pe care participanţii trebuiau s-o depună la CEC odată cu raportul financiar.

B. ALEGERILE LOCALE NOI DIN 19 NOIEMBRIE 2017

În perioada 2 – 16 noiembrie 2017, Misiunea de Observare (MO) Promo-LEX a alegerilor locale noi din 19 noiembrie 2017 a activat în componenţa a 5 observatori pe termen lung şi a unui coordonator naţional. Raportul este elaborat în baza analizei formularelor completate de observatorii Promo-LEX, şi anume: a 38 de formulare de vizită, a 14 formulare de eveniment şi a 14 formulare de vizită la CECE I. Monitorizarea financiară a inclus perioada 28 octombrie – 10 noiembrie 2017, în conformitate cu perioada de raportare financiară a concurenţilor electorali la organele electorale vizate, şi s-a efectuat în baza a 12 formulare de eveniment.

În vederea organizării şi desfăşurării alegerilor locale noi în cele 10 localităţi, în perioada monitorizată CEC a adoptat 8 hotărâri care au reflectat următoarele subiecte: acreditarea observatorilor naţionali; aprobarea rapoartelor financiare ale concurenţilor electorali; substituirea a 2 membri CECE. În perioada monitorizată, în adresa CEC au parvenit 3 contestaţii. Contestatarii s-au plâns de acţiunile organelor electorale inferioare şi au cerut anularea hotărârilor acestora. Toate contestaţiile au fost respinse. CECE I desfăşoară procedurile de înregistrare a reprezentanţilor cu drept consultativ şi acreditare a observatorilor, însă până la finele perioadei de monitorizare a fost raportată înregistrarea doar a 5 reprezentanţi cu drept de vot consultativ şi a 15 observatori (PDM – 7; PSRM – 3; PPEM – 1; CI – 2; ONG – 2).

Accesibilitatea sediilor BESV rămâne o problemă de incluziune electorală. Din totalul de 24 SV observatorii Promo-LEX au constatat că doar 5 SV (20,83%) sunt dotate cu rampe de acces. O altă problemă rămâne respectarea deficitară a programului de lucru de către membrii BESV. Din totalul de 38 de vizite efectuate, în 10 cazuri (26,32%) observatorii Promo-LEX au constatat că birourile erau închise în perioada orelor de audienţă. Potrivit interviurilor, membrii BESV continuă să identifice probleme în conţinutul listelor electorale. În 7 SV (29,17%), membrii de birou au specificat următoarele deficienţe: prezenţa persoanelor decedate (7 SV); conflicte de adrese în cadrul localităţii (2 SV); includerea alegătorilor din altă localitate (1 SV).

Cu referinţă la campaniile concurenţilor electorali, observatorii Promo-LEX au raportat cel puţin 19 cazuri de activităţi de agitaţie electorală. Cele mai multe au vizat campania pentru funcţia de primar al or. Sîngera (circa 65% din toate activităţile raportate). Repartizarea în funcţie de concurenţi prevede următorul grad de activism: PN – 7 acţiuni; PSRM – 5; PDM – 5; PL -1 şi CI – 1. Activităţile de agitaţie includ: distribuiri de materiale – 8 cazuri; întâlniri cu alegătorii – 9; concerte – 1; cazuri ce pot fi calificate drept oferire de cadouri cu tentă electorală – 1 (PDM).

De asemenea, observatorii Promo-LEX au identificat cel puţin 23 cazuri de utilizare a publicităţii promoţionale/stradale/on-line. Concomitent, constatăm cel puţin 2 cazuri de plasare a publicităţii electorale cu încălcarea prevederilor legale.

În cadrul monitorizării aspectelor financiare ale alegerilor locale noi, Promo-LEX constată diminuarea gradului de raportare la CEC şi CECE I pentru 28 octombrie – 10 noiembrie 2017, astfel încât din 12 CE înregistraţi doar 4 (PDM, PSRM, PL, PNL) au indicat venituri în sumă de 31 100 lei şi cheltuieli în cuantum de 29 465 lei. Nici un candidat independent nu a depus raport financiar, în timp ce 3 au depus demersuri de neefectuare a cheltuielilor la CECE I (CI Burlaca Ghenadii, CI Prida Igor, CI Hajdeu Vera). Sursele de finanţare ale concurenţilor electorali sunt donaţiile financiare a 10 persoane fizice în valoare totală de 27 000 lei şi cotizaţii în cuantum de 3 700 lei. Conform estimărilor Promo-LEX, pentru perioada 28 octombrie – 10 noiembrie 2017, 5 concurenţi electorali (PPEM, PL, PN, PSRM, C.I. Scutaru Afina) au efectuat cheltuieli pe care nu le-au raportat, şi anume: pentru deplasări, pentru agitatori şi publicitate promoţională/poligrafică şi în presa scrisă în cuantum total de cel puţin 25 208 lei.

Asociaţia Promo-LEX în cadrul Programului ”Democraţie, Transparenţă şi Responsabilitate”, prin componenta de educaţie civică şi electorală, a organizat campania ”IEŞI la VOT!” în localităţile în care se desfăşoară alegeri locale noi. Cu acest scop, au fost instruiţi 43 de voluntari şi 9 coordonatori locali, care au reuşit să informeze circa 3400 de alegători despre necesitatea unui vot conştient, prin activităţi ”din uşă în uşă". De asemenea, Asociaţia a organizat trei dezbateri publice cu participarea a 7 candidaţi din 10 înscrişi în cursa electorală şi a circa 260 de cetăţeni cu drept de vot din localităţile: c. Ghiliceni (r. Teleneşti), c. Ştefăneşti (r. Floreşti) şi s. Căpriana (r. Străşeni).

I. CADRUL LEGAL

Referendumul local. *Subiectul utilizării certificatului pentru drept de vot devine unul sensibil în contextul referendumului local din mun. Chișinău. Aria geografică extinsă de amplasare a secțiilor de votare presupune, în conformitate cu prevederile Codului electoral, posibilitatea de utilizare de către alegători a acestui instrument de participare la vot. Or, conform Circularei Comisiei Electorale Centrale, utilizarea certificatelor pentru drept de vot este limitată doar pentru membrii birourilor electorale. Pentru* ***Alegerile locale noi*** *CEC nu a făcut referire la certificatele pentru drept de vot în Circulara cu privire la modalitatea votării la alegerile locale noi din 19 noiembrie 2017.*

Analiza în ansamblu a normelor Codului electoral care se referă la certificatul pentru drept de vot, denotă, de fapt, lipsa unei definiri clare a acestui mecanism de votare, a rolului lui în procesul electoral și a subiecților cărora îi este destinat.

A. Referendumul local privind revocarea Primarului General al Municipiului Chișinău

1.1. Aspecte problematice privind implementarea cadrului legal: *utilizarea certificatului pentru drept de vot*

Articolul 30 lit. b) din Codul electoral stabilește că, în exercitarea atribuțiilor sale, biroul electoral al secției de votare examinează cererile în legătură cu incorectitudinile din listele electorale, efectuează modificările necesare în acestea și *eliberează certificate pentru drept de vot alegătorilor care nu se vor afla la domiciliu în ziua alegerilor*. Norma în cauză ar putea fi înțeleasă ca fiind una generală, aplicabilă tuturor cetățenilor care în ziua votării nu se vor afla la domiciliu.

De asemenea, art. 39 alin. (7) din Cod prevede că, în cazul în care alegătorul își schimbă domiciliul sau reședința în perioada dintre data întocmirii listelor electorale și data alegerilor, biroul electoral al secției de votare corespunzător domiciliului precedent, la solicitarea alegătorului și în baza actului de identitate acceptat pentru participarea la votare, îi eliberează un certificat pentru drept de vot. Alegătorul care a primit certificat pentru drept de vot confirmă primirea acestuia, semnând în lista electorală în dreptul numelui său, la rubrica "Notă", unde este indicată data eliberării, numărul certificatului pentru drept de vot și numele membrului biroului electoral care l-a eliberat. În cazul alegerilor parlamentare în circumscripții uninominale, certificatul pentru drept de vot se eliberează dacă noul domiciliu este pe teritoriul aceleiași circumscripții uninominale.

Regula de la art. 39 alin. (7) din Cod vine să specifice situația în care alegătorul își schimbă domiciliul sau reședința în perioada dintre data întocmirii listelor electorale și data alegerilor. Legiuitorul a ținut să precizeze în atribuțiile cărui BESV intră eliberarea certificatelor pentru drept de vot pentru această categorie de alegători. În același timp, MO Promo-LEX salută introducerea ultimei propoziții de la alineatul (7). Mai mult, considerăm necesară extinderea acestei norme pentru alegerile locale și referendumurile locale. Întrucât ultimele se desfășoară, de asemenea, în mai multe circumscripții și prin urmare, eliberarea certificatului pentru drept de vot este obligatorie, pe de o parte, întru garantarea dreptului la vot, și, pe de altă parte, este necesar de a limita eliberarea acestora doar în cazul în care noul domiciliu este pe teritoriul aceleiași circumscripții.

În această ordine de idei, menționăm că interdicția prevăzută de CEC în circularele sale nr. CEC-8/1770 din 10 noiembrie 2017 și nr. CEC-8/1769 din aceeași dată, conform cărora art. 39 alin. (7) și (8) din Codul electoral nu se aplică în cazul alegerilor locale și referendumurilor locale, nu ar mai fi valabilă dacă prevederile alin. (7) s-ar extinde și asupra acestor tipuri de scrutine, iar alegătorii care și-au schimbat domiciliul sau reședința ar putea vota în baza certificatului pentru drept de vot, dacă noul domiciliu este pe teritoriul aceleiași circumscripții.

De asemenea, noua redacție a art. 53 alin. (2) lit. a) din Codul electoral stabilește că:

„(2) Alegătorii din raza secţiei de votare care nu sunt înscrişi în listele electorale se înscriu într-o listă suplimentară la prezentarea documentului ce atestă domicilierea lor în perimetrul secţiei de votare în cauză. În aceeaşi listă suplimentară, în care se va indica numele şi prenumele alegătorului, data şi locul naşterii, ultimul loc de domiciliu în Republica Moldova, numărul de identificare de stat (IDNP), se înscriu şi:

a) alegătorii care au venit la secţia de votare cu certificatul pentru drept de vot. În cazul alegerilor parlamentare în circumscripţii uninominale, **al alegerilor locale sau referendumurilor locale vor fi acceptate doar certificatele pentru drept de vot de pe teritoriul circumscripţiei respective**. Certificatul pentru drept de vot rămâne la biroul secţiei de votare şi se anexează la lista suplimentară".

Norma citată vine să dezvolte ideea formulată supra şi să reitereze că eliberarea certificatelor pentru drept de vot în cadrul aceleiaşi circumscripţii electorale este firească şi necesară garantării dreptului la vot al **tuturor cetăţenilor**.

Cu referire la limitarea eliberării certificatelor pentru drept de vot doar pentru preşedintele şi membrii BESV

MO Promo-LEX precizează că atât în cadrul alegerilor locale generale din 2011, cât şi a celor din 2015, CEC a difuzat Circulare în care a stabilit că în baza certificatelor cu drept de vot pot vota doar membrii biroului electoral în secţia de votare în care îşi desfăşoară activitatea, după înscrierea lor în lista suplimentară de către secretarul biroului electoral respectiv, care asigură eliberarea buletinelor de vot în funcţie de tipul alegerilor la care participă membrii biroului. Alte cazuri nu se admiteau.

Ţinem să menţionăm că şi în redacţia veche şi în cea nouă a Codului electoral, alineatul (4) al art. 53, care prevede că preşedintele şi membrii biroului electoral al secţiei de votare votează în secţia unde îşi desfăşoară activitatea, iar dacă este necesar, după înscrierea lor în lista suplimentară în baza certificatului pentru drept de vot, **are un rol de normă care să asigure membrilor biroului dreptul la vot, dat fiind faptul că aceştia sunt antrenaţi pe tot parcursul zilei în procesele electorale şi nu ar avea posibilitatea să voteze dacă ar fi cu domiciliul în raza altei secţii de votare**. Această normă nicidecum nu poate fi interpretată ca fiind una care ar atribui certificatele pentru drept de vot exclusiv pentru subiecţii menţionaţi şi care ar îngrădi dreptul utilizării acestui mecanism pentru alte categorii de alegători.

Având în vedere cele relatate, precum şi caracterul similar al referendumului local şi al alegerilor locale din punct de vedere al organizării şi desfăşurării acestora, este neclar de ce CEC tratează în mod diferit aceste două tipuri de scrutin.

Ne referim aici la circularele difuzate de CEC la 10 noiembrie 2017 privind modalitatea votării în cadrul referendumului local de revocare a primarului general şi a alegerilor locale noi din 19 noiembrie 2017. Deşi atât referendumul local, cât şi alegerile locale sunt stipulate la art. 53 alin. (2) lit. a) din Codul electoral (amintit supra), CEC a menţinut practica limitării utilizării certificatelor pentru drept de vot pentru membrii BESV doar în cazul referendumului local. Or, anume în cadrul referendumului local, situaţia concretă pentru mun. Chişinău din 19 noiembrie 2017, acest instrument ar putea fi foarte solicitat, dat fiind numărul mare de secţii de votare, numărul mare al alegătorilor şi mobilitatea acestora. În aceeaşi ordine de idei, este de menţionat şi faptul că după două scrutine locale (2011 şi 2015) Comisia a renunţat la această practică pentru alegerile locale noi din 19 noiembrie 2017.

Analizând în ansamblu normele din Codul electoral care se referă la certificatul pentru drept de vot, Misiunea de Observare Promo-LEX a constatat, de fapt, lipsa unei definiri clare a acestui mecanism de votare, a rolului lui în procesul electoral şi a subiecţilor cărora îi este destinat.

II. ORGANELE ELECTORALE

***Referendumul local**. În perioada monitorizată, CEC a adoptat 10 hotărâri relevante procesului monitorizat ce au vizat: recepționarea rapoartelor financiare; acreditarea observatorilor; modificarea componenței CECE. În adresa CEC au parvenit 2 contestații, în ambele cazuri Comisia expediind scrisori de restituire a acestora, fără a le examina în fond.*

Accesibilitatea SV rămâne a fi o problemă, în condițiile în care din cele 292 SV vizitate, doar 137 SV (47%) sunt dotate cu rampe de acces. De asemenea, în cazul a 17,28% din vizitele efectuate în perioada orelor de audiență, observatorii Promo-LEX au constatat că birourile erau închise. Verificarea listelor electorale de către BESV denotă persistența problemelor în ceea ce privește conținutul acestora. În cel puțin 12 SV au fost identificate probleme ce țin de: existența persoanelor decedate (5 SV); erori de adrese (4 SV); persoane înregistrate la adrese nelocuibile (2 SV); fragmentarea străzilor pe mai multe liste (1 SV).

Conform statisticii de gen, din cele 744 funcții de conducere (pentru 248 SV monitorizate), 79,57% sunt ocupate de femei.

***Alegeri locale noi.** În vederea organizării și desfășurării alegerilor locale noi din cele 10 localități, în perioada monitorizată CEC a adoptat 8 hotărâri care au reflectat următoarele subiecte: acreditarea observatorilor naționali; aprobarea rapoartelor financiare ale concurenților electorali; substituirea a 2 membri CECE. În perioada monitorizată, în adresa CEC au parvenit 3 contestații. Contestatarii s-au plâns de acțiunile organelor electorale inferioare și au cerut anularea hotărârilor acestora. Toate contestațiile au fost respinse. CECE I desfășoară procedurile de înregistrare a reprezentanților cu drept consultativ și acreditare a observatorilor, însă până la finele perioadei de monitorizare a fost raportată înregistrarea doar a 5 reprezentanți cu drept de vot consultativ și a 15 observatori.*

Sediilor BESV continuă să fie inaccesibile pentru alegătorii care necesită rampe de acces. Din totalul de 24 SV, observatorii Promo-LEX au constatat că doar 5 SV (20,83%) sunt dotate cu rampe. O altă problemă rămâne respectarea deficitară a programului de lucru de către membrii BESV. Din totalul de 38 de vizite executate, în 10 cazuri (26,32%) observatorii Promo-LEX au constatat că birourile erau închise în perioada orelor de audiență. Membrii BESV continuă să identifice probleme în conținutul listelor electorale. În 7 SV (29,17%) membrii biroului au specificat următoarele deficiențe: prezența persoanelor decedate (7 SV); conflicte de adrese în cadrul localității (2 SV); includerea alegătorilor din altă localitate (1 SV).

A. Referendumul local privind revocarea Primarului General al Municipiului Chișinău

2.1. Hotărâri ale Comisiei Electorale Centrale

2.1.1. Prezentare generală

În perioada monitorizată, 2 noiembrie 2017 – 16 noiembrie 2017, CEC a adoptat 10 hotărâri întru buna organizare și desfășurare a referendumului local privind revocarea primarului general al mun. Chișinău din 19 noiembrie 2017.

Astfel, prin Hotărârile nr. 1234 și nr. 1244 Comisia a luat act de rapoartele financiare ale participanților în campania electorală a referendumului local, la situația din 3 și, respectiv, 10 noiembrie 2017.

Prin alte 7 hotărâri, CEC a acreditat observatori naționali și internaționali pentru monitorizarea referendumului local din data de 19 noiembrie 2017. Au fost acreditați 186 observatori naționali din partea Asociației obștești „Promo-LEX" (2 hotărâri), 14 observatori naționali din partea Asociației obștești „Democrație, Egalitate, Cooperare, Accesibilitate și Suport", 10 observatori naționali din partea Asociației obștești „MIRAD", 1 observator național și 2 internaționali din partea Delegației

Uniunii Europene în Republica Moldova, 1 observator internaţional din partea Asociaţiei Pro Democraţia Club Târgu Neamţ şi 1 observator internaţional din partea Oficiului Ambasadei Regatului Ţărilor de Jos în Republica Moldova.

De menţionat în acest sens că CEC a respins demersul de acreditare a 263 de persoane din partea Asociaţiei obşteşti "Institutul pentru apărarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului" pentru monitorizarea alegerilor locale noi şi a referendumului local pentru revocarea primarului general din 19 noiembrie 2017.

De asemenea, Comisia a modificat hotărârea sa nr. 1173 din 10 octombrie 2017 „Cu privire la constituirea Consiliului electoral al circumscripţiei electorale municipale Chişinău nr. 1", prin care a substituit un membru al Consiliului.

2.1.2. Conlucrarea cu organele electorale inferioare

În vederea evitării interpretării eronate a Codului electoral şi aplicării diferite a legii, la 10 noiembrie 2017, CEC a difuzat Consiliului electoral al circumscripţiei electorale municipale Chişinău nr.1 şi Birourilor electorale ale secţiilor de votare Circulara nr. CEC 8/1770, privind modalitatea votării în cadrul referendumului local de revocare a primarului general din 19 noiembrie.

Comisia a venit cu detalieri în ceea ce priveşte subiecţii care pot vota în cadrul referendumului local şi restricţiile în acest sens, precum şi actele de identitate în baza cărora se poate vota.

De asemenea, CEC a specificat procedurile de vot: a) pentru studenţi şi elevi, b) în baza certificatelor pentru drept de vot şi c) pentru alegătorii care au domiciliul în mun. Chişinău şi care în ziua votării se vor afla în staţiuni balneare, case de odihnă, spitale, unităţi militare, instituţii penitenciare amplasate în altă localitate decât locul permanent de trai, dar în mun. Chişinău.

2.1.3. Contestaţii

În data de 2 şi, respectiv, de 6 noiembrie 2017, în adresa CEC au parvenit 2 contestaţii. Prin contestaţia nr. CEC-9RL/4 din 2 noiembrie 2016, Partidul Liberal a comunicat că în componenţa Consiliului Electoral de Circumscripţie Electorală Municipală Chişinău nr.1, 6 din cei 11 membri au apartenenţă politică la două partide care şi-au exprimat opţiunea pentru referendumul de revocare a primarului general. În opinia contestatarului, acest fapt pune la îndoială deciziile acestora şi însăşi desfăşurarea corectă a referendumului.

De asemenea, în data de 6 noiembrie 2017, în adresa CEC a parvenit o nouă contestaţie, nr. CEC-9RL/5 din partea dlui Dorin Chirtoacă. Contestatarul, aducând noi argumente, a solicitat în mod repetat revizuirea hotărârii nr. 9 din 19 octombrie 2017 a Consiliului Electoral de Circumscripţie Electorală Municipală Chişinău nr.1 prin care s-a respins înregistrarea sa în calitate de participant la referendumul local privind revocarea primarului general şi a reiterat cererea de înregistrare în calitate de participant.

În cazul ambelor contestaţii, CEC a expediat scrisori de restituire a acestora, fără a le examina în fond.

2.1.4. Numărul de alegători în listele electorale

Subiectul calităţii listelor electorale în contextul organizării şi desfăşurării alegerilor şi referendumurilor locale este unul la fel de important ca şi pentru scrutinele naţionale, însă cu mult mai expus unor probabile riscuri de viciere generate de "migrarea alegătorilor". Fenomenul "migrării artificiale" a alegătorilor a fost identificat şi descris de către Misiunea de Observare Promo-LEX a alegerilor locale generale din 14 iunie 2015, ca fiind determinat preponderent de înregistrarea în mod organizat a reşedinţei în altă localitate[2].

[2] https://promolex.md/wp-content/Raport-final-electorala-2015.pdf

În data de 15 noiembrie 2017, observatorii MO Promo-LEX a referendumului local din 19 noiembrie 2017, în temeiul art. 63 alin. (5) din Codul electoral, care prevede dreptul observatorilor de a avea acces la toate informațiile cu caracter electoral, s-au adresat verbal reprezentanților Agenției Servicii Publice, din cadrul oficiului central și al subdiviziunile teritoriale din sectoarele mun. Chișinău, cu solicitarea de a li se oferi informația privind numărul persoanelor care, în perioada 1 octombrie 2017 – 15 noiembrie 2017, s-au mutat cu traiul permanent sau temporar în municipiul Chișinău și, respectiv, și-au schimbat domiciliul sau reședința.

MO Promo-LEX regretă refuzul instituției publice de a asigura acces la informațiile cu caracter electoral la momentul adresării și califică aceste acțiuni ca obstrucționare a activității observatorilor. Or, art.63 Cod Electoral stipulează expres că observatorii au acces la toate informațiile cu caracter electoral. În contextul refuzului Misiunea a expediat o adresare oficială din partea organizației, cu detalii în ceea ce privește subiectul înscrierii la domiciliu și reședință în perioada electorală, la care nu a beneficiat de răspuns la data publicării raportului.

Îngrijorarea manifestată de către MO Promo-LEX vizavi de conținutul listelor electorale de bază în mun. Chișinău mai este fundamentată și de dinamica numărului de cetățeni cu drept de vot din listelele electorale de bază și din Registrul de Stat al Alegătorilor (RSA). Analiza datelor oficiale prezentate în Tabelul nr. 1 ne permite să deducem cel puțin două tendințe generatoare de întrebări privind conținutul listelor electorale de bază pentru referendumul local din 19 noiembrie 2017.

În primul rând, este vorba de diferența considerabilă (18 713 alegători în 2016 și 17 368 în 2017) dintre numărul de alegători din RSA și cel din listele electorale de bază generate de acesta în ajunul scrutinelor. Pentru asigurarea transparenței și integrității proceselor electorale considerăm imperios necesar ca autoritățile responsabile să explice în mod concludent natura acestor mutații. Or, în cazul referendumului local din 19 noiembrie 2017 micșorarea numărului de alegători poate fi interpretată și din perspectiva facilitării asigurării valabilității scrutinului.

Pe dea altă parte, contrapunerea datelor din aceleași surse de documentare permite de a deduce faptul că numărul alegătorilor din listele electorale de bază este mai mare decât cel înregistrat în RSA. Constatarea în cauză poate indica asupra unor posibile procese de migrație artificială, însă concluziile urmează a fi fundamentate în urma obținerii informației de la Agenția Servicii Publice.

Tabelul nr. 1. Dinamica numărului de alegători în mun. Chișinău

Sursa	**Data**	**Numărul de alegători**	**Diferența conform aceloraşi surse**
Registrul de stat al alegătorilor[3]	13 septembrie 2016	643 186	
Alegători în listele electorale de bază[4]	30 octombrie 2016	624 473	
Registrul de stat al alegătorilor[5]	1 septembrie 2017	647 203	+ 4017
Alegători în listele electorale de bază[6]	3 noiembrie 2017	629 835	+ 5362

[3] http://cec.md/index.php?pag=news&id=1042&rid=17752&l=ro
[4] http://www.cec.md/r/procese-verbale/prezidentiale2016/
[5] http://www.cec.md/index.php?pag=news&id=1042&rid=20576&l=ro
[6] file:///C:/Users/Promolex%201/Downloads/public_publications_20031781_md_hot_nr.pdf

2.2. Activitatea Consiliului electoral al circumscripţiei electorale municipale Chişinău nr. 1

2.2.1. Înregistrarea observatorilor

Potrivit art. 63 alin. (1) din Codul electoral, la cererea concurenţilor electorali, consiliul electoral de circumscripţie acreditează câte un observator pentru monitorizarea alegerilor în secţiile de votare. În acest sens, în perioada monitorizată, CECEM a acreditat 247 observatori din partea participantului PL şi 226 observatori din partea participantului PSRM.

2.2.2. Modificarea componenţei BESV

Observatorii Promo-LEX au raportat schimbări în componenţa numerică a 24 BESV-uri, unde motivul de bază a fost cererea de demisie depusă de membrii BESV (a se vedea Graficul nr. 1).

Graficul nr. 1

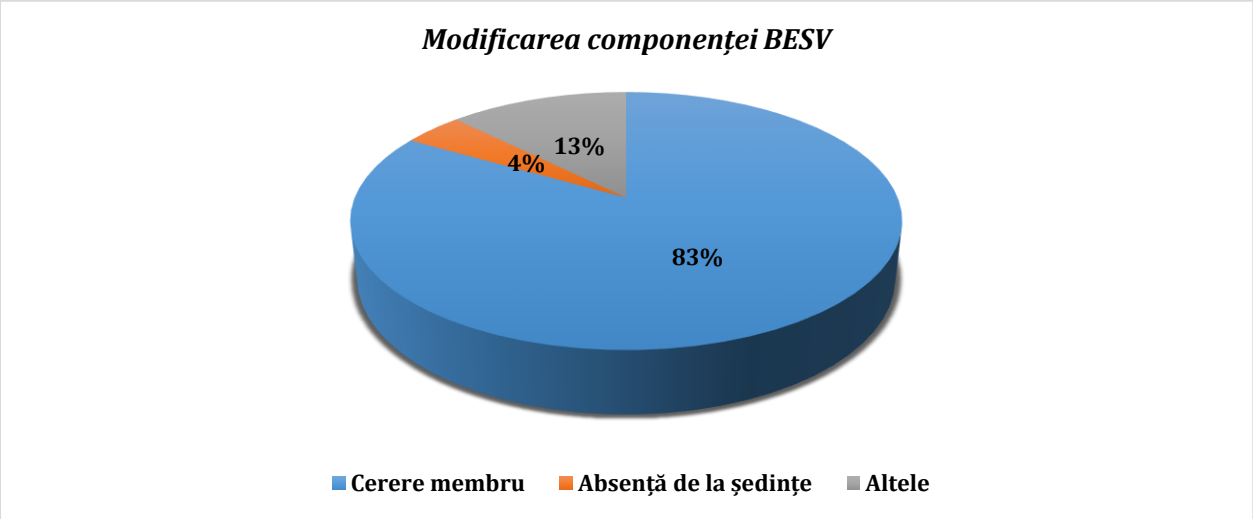

În acelaşi context, menţionăm că în cazul unui membru – desemnat de PSRM (BESV 1/167), acesta a fost revocat din cauza absenţei de la 2 şedinţe BESV. În plus, în cazul BESV nr. 1/267 şi 1/268, componenţa acestora a fost modificată prin majorarea numărului de membri de la 7 – la 9. În cazul BESV 1/258, a fost revocat un membru desemnat din RFE în scopul desemnării unui membru al PL (care nu desemnase anterior un membru în BESV respectiv).

O situaţie aparte a fost creată în cazul BESV 1/109, unde din cei 9 membri (2 desemnaţi de partide, iar 7 - din RFE), cei 7 membri desemnaţi din RFE au depus cerere de demisie, fiind înlocuiţi cu alte persoane.

2.3. Funcţionalitatea birourilor electorale ale secţiilor de votare

2.3.1. Accesibilitatea sediilor BESV

În conformitate cu prevederile art. 29 alin (2) din Codul electoral, "sediile secţiilor de votare se stabilesc, de regulă, în sediile aflate în proprietate publică şi se amenajează astfel încât să faciliteze accesul în ele al persoanelor în vârstă şi cu dizabilităţi".

Observatorii Promo-LEX au constatat că din cele 292 SV vizitate, doar 137 SV (47%) sunt dotate cu rampe de acces (a se vedea Graficul nr. 2).

Graficul nr. 2

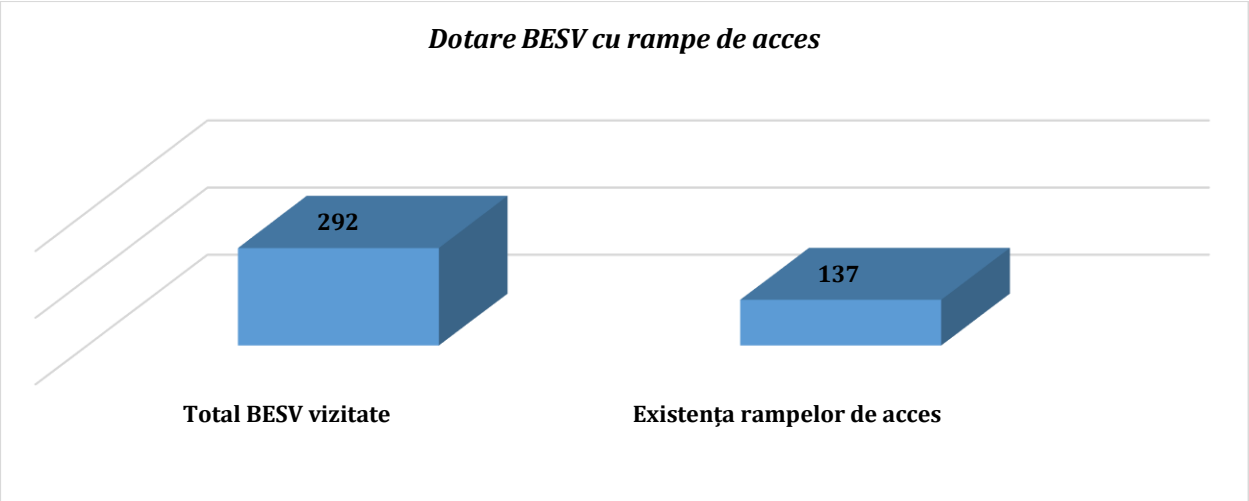

2.3.2. Respectarea programului de lucru

a. Alegerea conducerii BESV. În conformitate cu prevederile art. 188, alin. (6) al Codului electoral, în decursul a 2 zile de la data constituirii biroului electoral al secţiei de votare, membrii acestuia aduc la cunoştinţă publică componenţa şi sediul lor, modul de contactare pentru relaţii. Prin urmare, în termenul-limită de până la 29.10.2017, BESV urmau să aleagă conducerea şi orarul de lucru, cu publicarea informaţiei respective.

În conformitate cu informaţia furnizată de observatorii Promo-LEX, constatăm că în cazul a 59% din BESV (pentru 248 SV monitorizate), termenul-limită indicat a fost depăşit (a se vedea Graficul nr. 3).

Graficul nr. 3

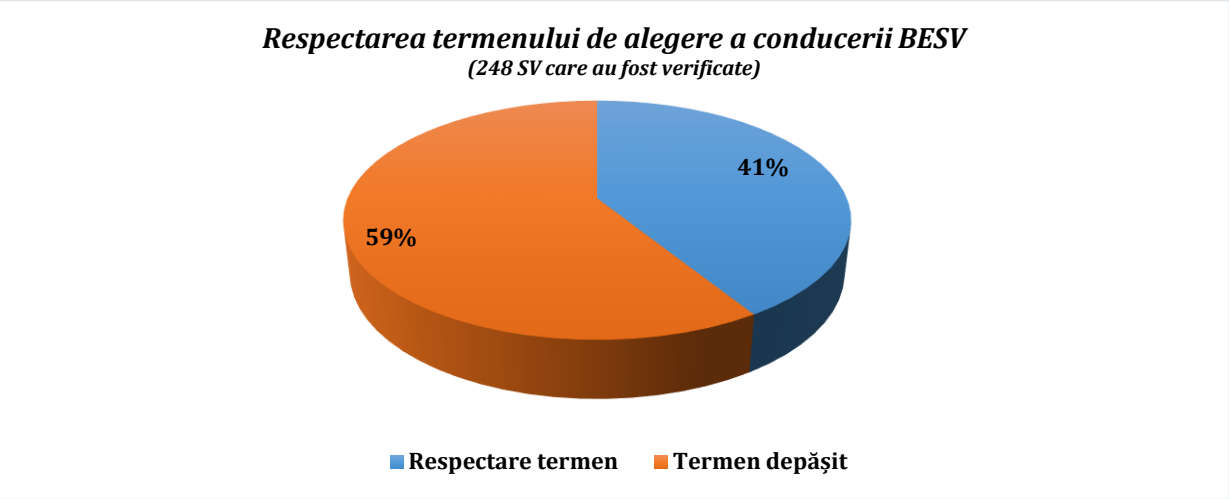

b. Publicarea informaţiei privind componenţa. În acelaşi context, observatorii Promo-LEX au raportat că, din cele 292 SV vizitate, în cazul a 39,52% dintre acestea, membrii BESV nu au făcut publică informaţia privind componenţa BESV şi, respectiv, orarul de lucru al acestuia.

c. Respectarea orelor de audienţă. Concomitent, conform p. 29 al Regulamentului CEC cu privire la activitatea BESV, orele de audienţă ale membrilor BESV se determină de birou prin aprobarea unui program în care să se ţină cont de timpul liber al alegătorilor.

În perioada 2 – 16 noiembrie 2017, cu excepţia zilelor de odihnă, au fost organizate 301 vizite (la 292 SV), dintre care în cazul a 17,28% observatorii Promo-LEX au constatat că birourile erau închise în perioada orelor de audienţă.

De asemenea, la data de 13, respectiv 16 noiembrie 2017, observatorii Promo-LEX au contactat telefonic 60 SV pe parcursul programului de activitate al acestora. Au fost selectate secţiile de votare, începând cu SV nr. 3 şi, respectiv, 6, prin aplicarea pasului de numărare 10. În timpul verificării telefonice, din totalul de 60 SV apelate, au răspuns doar 16. Constatăm, iarăşi, o nerespectare a programului de lucru.

Graficul nr. 4.

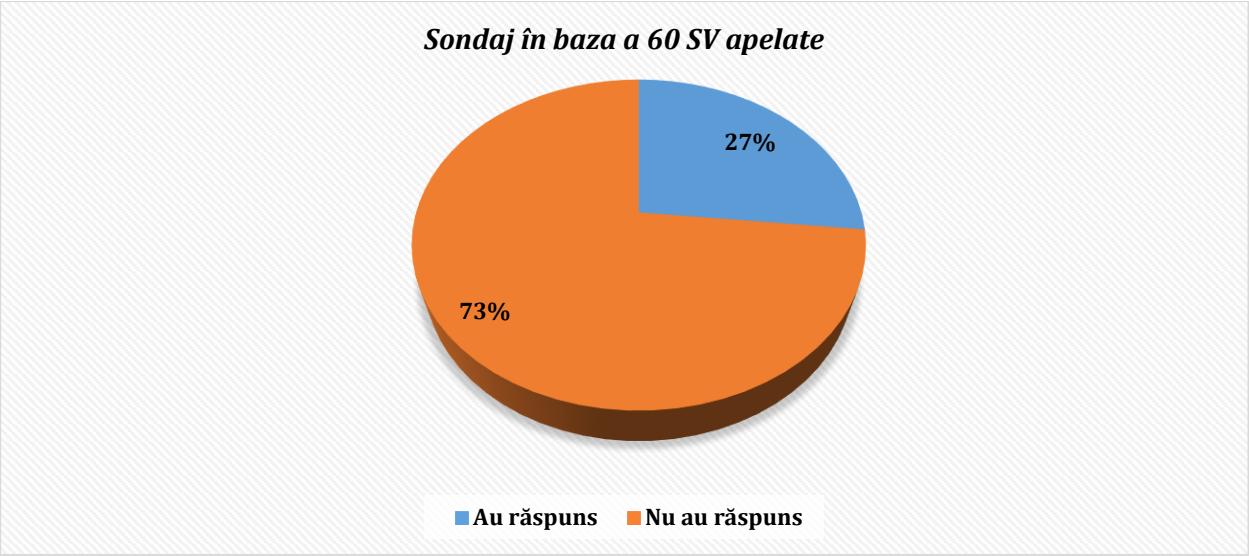

Din totalul de 16 SV chestionate, 14 sunt dotate cu agent termic (87,50%), 15 (93,75%) sunt conectate la internet şi au iluminare suficientă.

2.3.3. Verificarea listelor electorale de către BESV

Conform prevederilor art. 39 alin. (9) din Codul Electoral, CEC transmite listele electorale autorităţilor administraţiei publice locale cu cel puţin 22 de zile înainte de ziua alegerilor, în 3 exemplare oficiale, ştampilate şi cu alte semne de protecţie pe fiecare pagină. În acest context, MO Promo-LEX a constatat nerespectarea termenelor de transmitere a listelor electorale către BESV în scopul asigurării posibilităţii alegătorilor de a verifica corectitudinea întocmirii acestora în cazul a 140 BESV (a se vedea Graficul nr. 5).

Graficul nr. 5

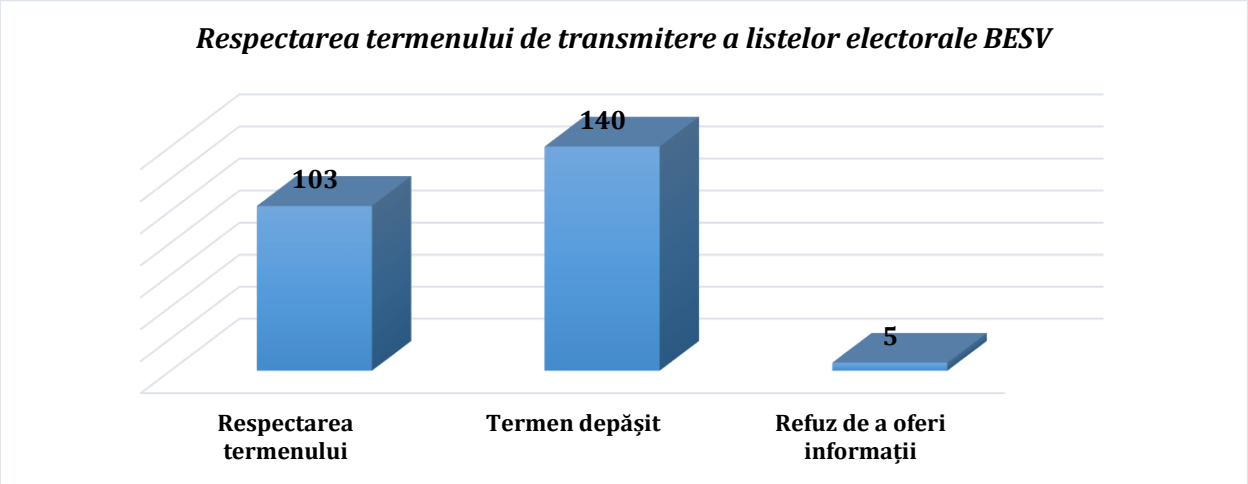

Asociaţia Promo-LEX îşi exprimă îngrijorarea în legătură cu refuzul membrilor din cadrul a 5 BESV de a oferi detalii privind activitatea SV (BESV 1/19, 1/82, 1/85, 1/205 şi 1/206). Suplimentar, constatăm că în cazul a alte 23 BESV (a se vedea Graficul nr. 6), cu toate că oficiul BESV era deschis, nu era asigurat accesul la listele electorale din diverse motive (aflarea acestora în safeu, cheile fiind la Preşedintele plecat din oficiu, lipsa membrilor BESV în oficiu – aceştia urmând a fi căutaţi prin incinta instituţiilor în care e amplasată SV etc.).

Graficul nr. 6

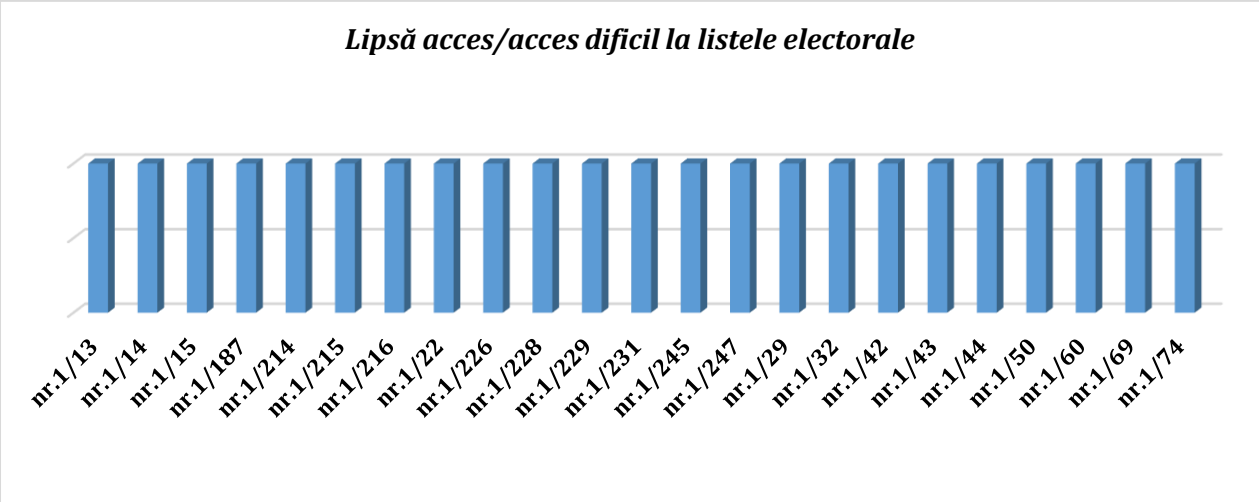

De asemenea, în conformitate cu datele furnizate de observatorii MO Promo-LEX, în baza discuţiilor cu membrii birourilor, au fost constatate un şir de deficienţe cu referire la calitatea şi conţinutul listelor electorale (a se vedea Tabelul nr. 2).

Tabelul nr. 2. Deficienţe în liste electorale

BESV	*Deficienţe identificate*
1/106	identificarea a 27 persoane cu adresa de reşedinţă în aceeaşi casă (30m2), care se află într-o stare nelocuibilă (str. Vasile Lupu 8, în preajma SV).
1/297	fragmentarea străzilor pe mai multe liste (de ex.: str. 1 Mai şi Ştefan cel Mare), fapt ce provoacă incomodităţi pentru membri la înregistrarea alegătorilor.
1/74	existenţa alegătorilor înregistraţi pe adresa unde se află S.A. Pielart (8 persoane). Membrii BESV admit că acest fapt se datorează existenţei în trecut a căminelor pentru angajaţi (dar care deja nu mai există).

1/255	o persoană decedată (prezentă şi la alegerile prezidenţiale).
1/257	persoanele decedate care au fost şi la alegerile precedente.
1/59	o persoană decedată.
1/153	decedaţi incluşi în liste (minim 2 persoane decedate).
1/76	o persoană decedată recent (radiată).
1/109	necorespunderea adreselor (în loc de case de locuit acolo se află birouri, anumite companii etc.).
1/306	erori de adrese (de ex.: soţia este înscrisă pe strada, iar soţul - pe stradela).
1/298	persoane străine înregistrate la o casă de pe strada Prieteniei 1/1.
1/222	o persoana înregistrată într-un apartament de pe strada Alecu Russo 7/1 care are în fişă adresa de reşedinţă în altă parte. Problema a fost şi la prezidenţiale.

2.3.4. Înregistrarea reprezentanţilor cu drept de vot consultativ

În conformitate cu art. 15 alin. (1) din Codul electoral, pentru perioada campaniei electorale, concurenţii electorali pot desemna în organele electorale care i-au înregistrat, precum şi în organele electorale ierarhic inferioare, câte un reprezentant cu drept de vot consultativ.

Astfel, conform constatărilor observatorilor Promo-LEX, la momentul elaborării Raportului, au fost înregistraţi reprezentaţii cu drept de vot consultativ a participanţilor în 4 BESV (1/221, 1/222, 1/223, 1/239) din partea PSRM. În acelaşi timp, din discuţii cu membrii BESV, s-a stabilit că sunt în examinare şi alte solicitări din partea participanţilor. Amintim că, în conformitate cu prevederile art. 15 alin. (2) din Codul electoral, reprezentanţii concurenţilor electorali sunt confirmaţi de organele electorale respective în termen de 3 zile.

2.3.5. Ocuparea funcţiilor de conducere din perspectiva statisticii de gen

Observatorii Promo-LEX au constatat că în cadrul BESV, din cele 744 funcţii de conducere (pentru 248 SV monitorizate), 79,57% sunt ocupate de femei (a se vedea Graficul 7).

Graficul nr. 7

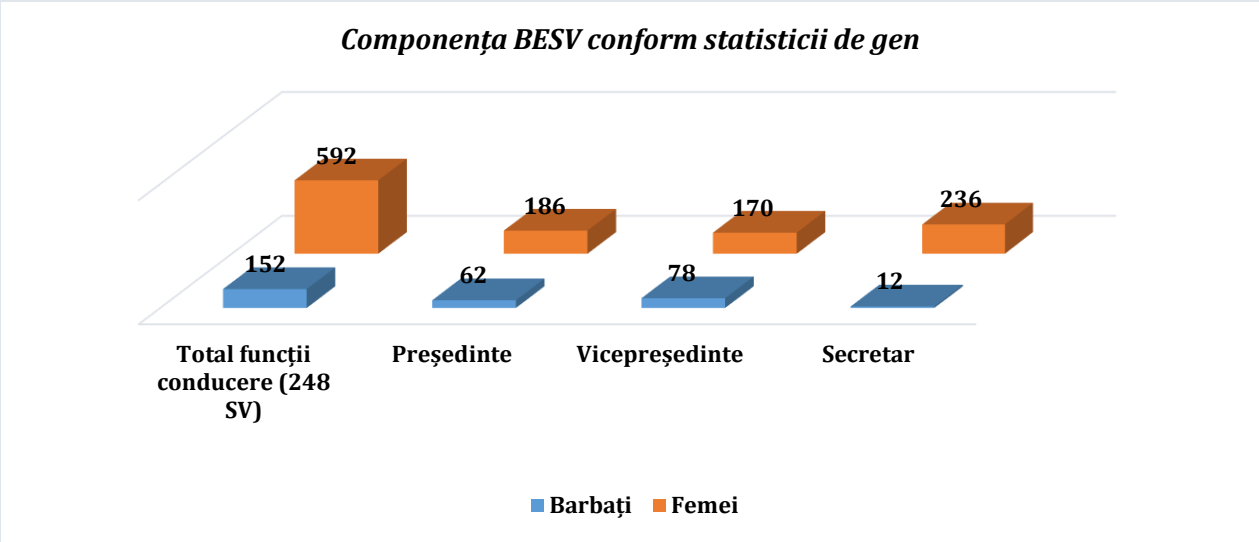

B. Alegerile locale noi din 19 noiembrie 2017

2.1. Hotărâri ale Comisiei Electorale Centrale

2.1.1. Prezentare generală

Întru organizarea şi desfăşurarea alegerilor locale noi din cele 10 localităţi, CEC a adoptat în perioada monitorizată 8 hotărâri. De specificat că 5 din ele, care se referă la acreditarea observatorilor, au fost menţionate la capitolul referendumului local şi privesc aceleaşi persoane/liste de persoane care sunt acreditate să monitorizeze ambele scrutine.La fel, Comisia a luat act de rapoartele financiare ale concurenţilor electorali din campania electorală a alegerilor locale noi din 19 noiembrie 2017, la situaţia din 3 şi respectiv 10 noiembrie 2017.

Prin hotărârea nr. 1246, CEC a modificat hotărârea sa nr. 1154 din 9 octombrie 2017 „Cu privire la constituirea Consiliului electoral al circumscripţiei electorale săteşti Fundurii Noi nr. 19/10, raionul Glodeni", prin care a substituit 2 membri ai Consiliului.

2.1.2. Conlucrarea cu organele electorale inferioare

Întru perfecţionarea procedurilor electorale în cadrul alegerilor locale noi din unele localităţi din republică, CEC a difuzat, în perioada monitorizată, Circulara nr. CEC-8/1769 prin care se specifică modalitatea votării la alegerile locale noi din 19 noiembrie 2017.

Astfel, Comisia Electorală Centrală, făcând trimitere la prevederile legale a comunicat asupra alegătorilor care sunt admişi la vot în cadrul alegerilor locale noi, asupra restricţiilor în acest sens şi a actelor de identitate în baza cărora se poate vota.

De asemenea CEC a specificat şi particularităţile procedurii de votare pentru: studenţi şi elevi, persoanele deţinute în baza unui mandat de arest până la pronunţarea sentinţei judecătoreşti, persoanele condamnate la închisoare a căror sentinţă nu este definitivă, cele care execută o sancţiune contravenţională sub formă de arest şi persoanele condamnate la închisoare prin hotărâre judecătorească definitivă, aflate în instituţiile penitenciare.

Ţinem să menţionăm că, deşi referendumul local şi alegerile locale sunt scrutine similare din punct de vedere organizatoric, CEC nu a introdus anumite restricţii pentru votarea în baza certificatelor cu drept de vot în cadrul alegerilor locale noi. Reţinem că în Circulara nr. CEC 8/1770 privind modalitatea votării în cadrul referendumului local de revocare a primarului general din 19 noiembrie, CEC a stabilit că în baza certificatelor pentru drept de vot vor putea vota doar membrii biroului electoral în secţia de votare în care îşi desfăşoară activitatea.

2.1.3. Contestaţii

În perioada monitorizată, în adresa CEC au parvenit 3 contestaţii. Contestatarii s-au plâns de acţiunile organelor electorale inferioare şi au cerut anularea hotărârilor acestora.

Astfel, prin contestaţiile nr. CEC-9ALN/4 din 3 noiembrie 2017 şi, respectiv, nr. CEC-9ALN/5 din 6 noiembrie 2017, cetăţeanul Cavcaliuc Feodosii contestă hotărârile nr. 5 şi nr. 6 din 17 octombrie 2017 adoptate de Consiliului electoral al circumscripţiei electorale Sîngera nr. 1/4. Contestatarul invocă ilegalitatea hotărârilor prin care au fost înregistraţi în calitate de candidaţi la funcţia de primari ai or. Sîngera, dnii Valeriu Poiată şi Sergiu Brînzilă. În cazul ambilor candidaţi contestatarul declară şi prezintă materiale care ar pune la îndoială integritatea acestora, primul încălcând regimul juridic al conflictului de interese, iar în cazul celui de-al doilea candidat - prin neprezentarea certificatului de integritate.

Comisia Electorală Centrală a respins ambele contestaţii ca fiind depuse tardiv, fără a le examina în fond. Totuşi, cu referire la Valeriu Poiată CEC a explicat că constatările ANI referitoare la regimul declarării averilor şi intereselor personale, la stările de incompatibilitate şi la confiscarea averii

nejustificate, acte care nu sunt prescrise, care eventual pot fi indicate în certificatul de integritate, nu restricţionează accesul la o funcţie electivă. Restricţiile sunt expres prevăzute la art. 13 alin. (2) din Codul electoral.

Mai mult, CEC a menţionat că pentru respingerea înregistrării în calitate de candidat la alegeri nu servesc actele de constatare ale ANI indicate în certificatul de înregistrare, ci neprezentarea acestui certificat organului electoral. Or, menirea documentului respectiv este de a aduce la cunoştinţa publică informaţia despre candidatul în cauză.

CEC a explicat, de asemenea, că în cazul neprezentării de către Sergiu Brînzilă a certificatului de integritate fusese deja difuzata Circulara nr. CEC8/1637 din 12 octombrie 2017, precizând că, în cazul în care candidaţii prezintă consiliilor electorale de circumscripţie documentele pentru înregistrare, enumerate la art. 44 alin. (1) din Codul electoral, dar fără certificatul de integritate, consiliul electoral urmează să recepţioneze setul de documente prezentate, certificatul urmând a fi solicitat de la ANI de către CECE I prin intermediul CEC.

A treia contestaţie, nr. CEC-9ALN/6 din 7 noiembrie 2017, depusă la CEC de concurentul electoral dna Hajdeu Vera se referă la o Notă informativă a Consiliului electoral al circumscripţiei electorale comunale Ghiliceni nr. 34/14. Prin ultima, Consiliul a constatat nulitatea a 28 de semnături din listele de subscripţie depuse de candidat.

În cele din urmă, CEC a restituit contestaţia ca fiind neconformă art. 65 alin. (1) şi art. 66 alin. (1) din Codul electoral, întrucât nota informativă privind rezultatele verificării listelor de subscripţie nu reprezintă un act administrativ cu caracter normativ sau individual care în condiţiile Codului poate fi contestat, ci un document de lucru intern care stă la baza adoptării hotărârii de înregistrare a candidatului.

Totodată, CEC a relatat că contestaţia nu întruneşte nici condiţiile art. 65 alin. (5) din Cod, deoarece nu conţine temeiurile legale care se invocă a fi încălcate, precum şi dreptul care a fost lezat, de vreme ce contestatarul a fost înregistrat în calitate de concurent electoral.

2.2. **Activitatea** Consiliilor Electorale de Circumscripţie Electorală de nivel I

2.2.1. Modificare componenţei BESV

Observatorii Promo-LEX au raportat despre schimbări în componenţa numerică a 9 BESV-uri, după cum urmează:

- BESV nr. 18/61 (un membru desemnat de PSRM a depus cerere de demisie din cauza incompatibilităţii, fiind înregistrat şi ca membru PDM);
- BESV nr. 19/24 (concomitent şi CECE Fundurii Noi), unde un membru a fost desemnat la funcţia de primar interimar al localităţii, motiv pentru care a depus cerere de demisie, iar un alt membru - de partidul care l-a desemnat (PD);
- BESV nr. 20/40 şi nr. 20/41, unde câte un membru au depus cerere de demisie (din motive personale).
- BESV nr. 1/269, 1/270, 1/271, 1/272 şi 1/273 au majorat numărul de membri de la 7 – la 11.

2.2.2. Înregistrarea reprezentanţilor cu drept de vot consultativ

În conformitate cu art. 15 alin. (1) din Codul electoral, concurenţii electorali pot desemna, pentru perioada campaniei electorale, în organele electorale care i-au înregistrat, precum şi în organele electorale ierarhic inferioare, câte un reprezentant cu drept de vot consultativ.

Astfel, conform constatărilor observatorilor Promo-LEX, în perioada monitorizată, au fost înregistraţi 5 reprezentanţi cu drept de vot consultativ (a se vedea Tabelul 3).

Tabelul 3. Reprezentanţi cu drept de vot consultativ

Nr.	Organ electoral	Formaţiunea politică care a desemnat reprezentant cu drept de vot consultativ
1.	BESV 19/24 Fundurii Noi, Glodeni	PSRM (1)
2.	BESV 1/272, Sîngera	PN (1)
3.	BESV 18/62, Ştefăneşti	PSRM (1)
4.	BESV 18/61, Ştefăneşti	PSRM (1)
5.	BESV 22/34, Sărăteni	CI (1)

2.2.3. Acreditarea observatorilor

Conform art. 63 alin. (1) din Codul electoral, la cererea concurenţilor electorali, consiliul electoral de circumscripţie acreditează câte un observator pentru monitorizarea alegerilor în secţiile de votare. Conform observatorilor Promo-LEX, până la data publicării raportului de faţă, cel puţin 5 organe electorale au eliberat acreditări pentru 15 observatori, după cum urmează: PDM – 7; PSRM – 3; PPEM – 1; CI – 2; ONG – 2. (vezi Tabelul nr. 4)

Tabelul nr. 4. Observatori acreditaţi de către CECE I

Nr.	CECE	Partid politic/organizaţia ce a desemnat şi numărul de observatori
1.	s. Fundurii Noi, Glodeni	PSRM (1), PDM (1)
2.	c. Lăpuşna, Hîncești	ONG Speranţa Cărpineni (2)
3.	c. Sărăteni, Leova	PSRM (1)
3.	c. Sărăteni, Leova	PSRM (1), PDM (2), CI (2)
4.	or. Sîngera, Chişinău	PDM (1), PPEM (1)
5.	c. Plopi, Cantemir	PDM (3)

2.3. Funcţionarea birourilor electorale ale secţiilor de votare (BESV)

2.3.1. Accesibilitatea sediilor BESV

În conformitate cu prevederile art. 29 alin (2) din Codul electoral, "sediile secţiilor de votare se stabilesc, de regulă, în sediile aflate în proprietate publică şi se amenajează astfel încât să faciliteze accesul în ele al persoanelor în vârstă şi cu dizabilităţi".

Observatorii Promo-LEX au constatat că doar 5 SV sunt dotate cu rampe de acces (a se vedea Graficul nr. 8).

Graficul nr. 8

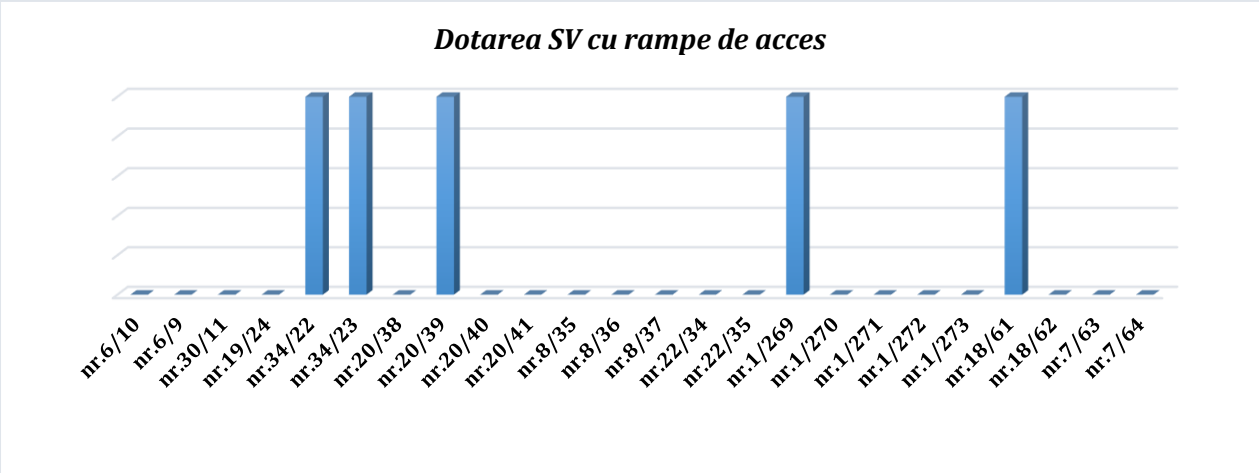

2.3.2. Programul de lucru al BESV

Conform p. 29 al Regulamentului CEC cu privire la activitatea BESV, orele de audienţă ale membrilor BESV se determină de birou prin aprobarea unui program în care să se ţină cont de timpul liber al alegătorilor. În perioada 2 – 16 noiembrie 2017, cu excepţia zilelor de odihnă, au fost organizate 38 de vizite, dintre care în 10 cazuri (26,32%) observatorii Promo-LEX au constatat că birourile erau închise în perioada orelor de audienţă.

De asemenea, la data de 10, respectiv 15 noiembrie 2017, observatorii Promo-LEX au contactat telefonic toate cele 24 SV pe parcursul programului de activitate al acestora. În timpul verificării telefonice, din totalul de 24 SV apelate, au răspuns 16, ceea ce denotă că nu toate birourile respectă programul de lucru. Din totalul de 16 chestionate, 15 sunt dotate cu agent termic şi au iluminare suficientă, iar 11 sunt conectate la internet.

Graficul nr. 9

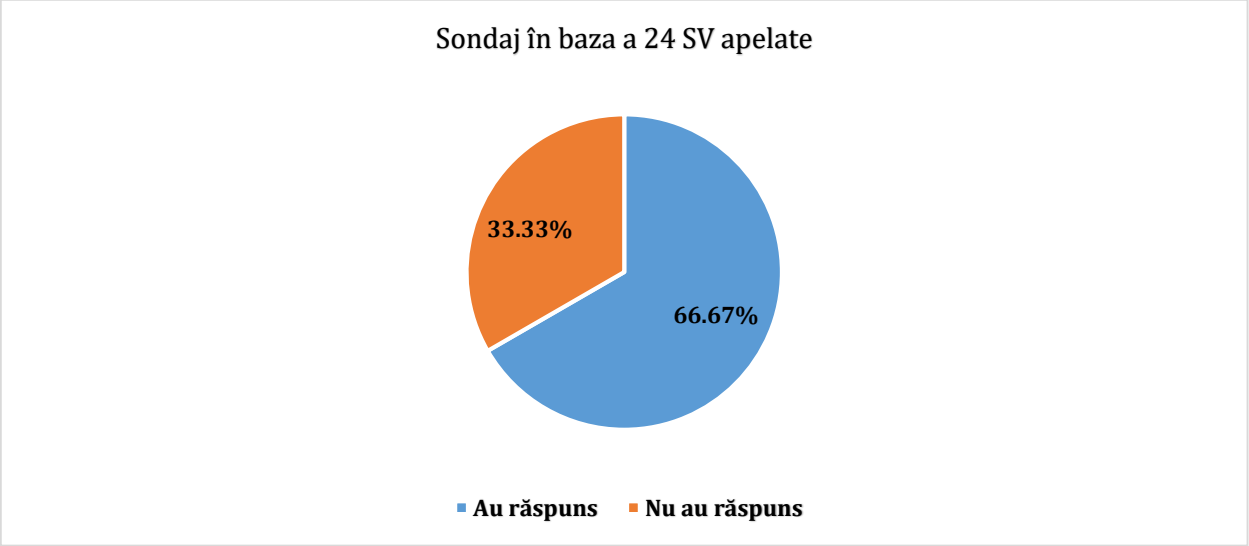

2.3.3. Verificarea listelor electorale

Conform prevederilor art. 39 alin. (9) din Codul Electoral, CEC transmite listele electorale autorităţilor administraţiei publice locale cu cel puţin 22 de zile înainte de ziua alegerilor, în 3 exemplare oficiale, ştampilate şi cu alte semne de protecţie pe fiecare pagină. În contextul respectiv, MO Promo-LEX a constatat nerespectarea termenelor de transmitere a listelor electorale BESV-urilor în scopul asigurării posibilităţii alegătorilor de a verifica corectitudinea întocmirii acestora în cazul a 7 BESV (a se vedea Graficul nr. 10).

Graficul nr. 10

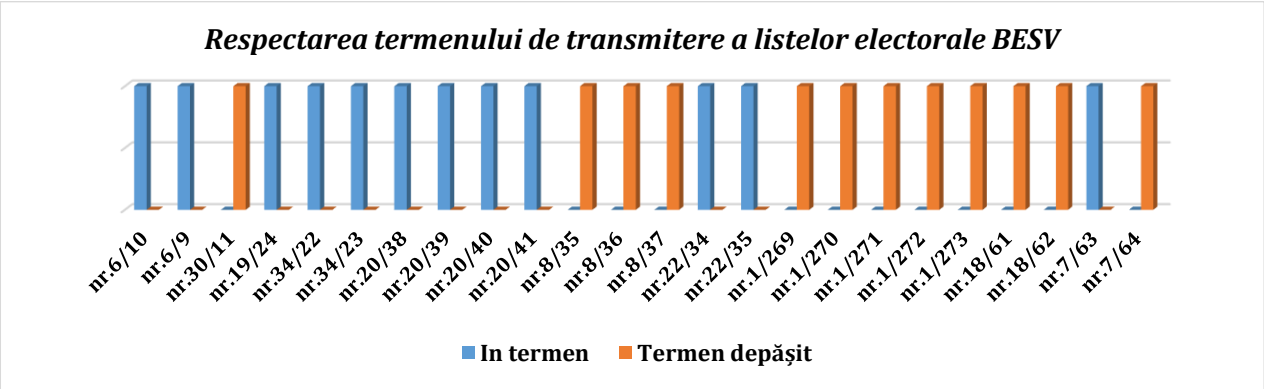

De asemenea, în conformitate cu datele furnizate de observatorii MO Promo-LEX, în baza discuţiilor cu membrii birourilor, au fost constatate unele deficienţe cu referire la calitatea şi conţinutul listelor electorale (a se vedea Tabelul nr. 5).

Tabelul nr. 5. Deficienţe în liste electorale

Localitate	***Deficienţe identificate***
s. Fundurii Noi, Glodeni (SV 19/24)	9 decedaţi incluşi în liste
c. Sărăteni, Leova (SV 22/34)	2 decedaţi (peste hotare), pentru care nu au fost prezentate certificatele de deces
c. Ştefăneşti, Floreşti (SV 18/61; SV 18/61)	3 decedaţi, dintre care 1 a fost radiat, iar 2 - nu (există doar certificat medical). 3 decedaţi incluşi în liste
c. Plopi, Cantemir (SV 8/35)	1 decedat de peste 20 de ani (cu toate că APL are certificatul de deces); 20 persoane care nu locuiesc în localitatea dată sau nu au domiciliul (transferaţi cu traiul, nou căsătoriţi).
c. Ghiliceni, Teleneşti (SV 34/22 şi 34/23)	1 decedat în lista de bază (a fost radiat) 2 conflicte de adrese (a apărut o stradă, deşi străzi nu există în localitate); 2 conflicte de adrese în lista de bază a s. Cucioaia.

III. CONCURENȚII ELECTORALI

Referendum local. *Observatorii Promo-LEX au raportat desfășurarea a cel puțin 116 activități de agitație electorală. În 95 de cazuri (81,9%) este vorba despre agitație realizată de PSRM, iar în 21 cazuri - de către PL. În cazul socialiștilor, distribuirea materialelor electorale este cel mai utilizat instrument de promovare – 64 raportări (67,37%) din totalul activităților partidului. Liberalii au preferat întâlnirile cu alegătorii – 16 activități (76,19%) din totalul celor observate pentru partidul respectiv.*

Au fost identificate cel puțin 230 cazuri de utilizare a materialelor de publicitate electorală. Repartizate per participanți, avem 195 de situații de promovare realizate de către PSRM și 35 de cazuri - de către PL. Printre materialele de vizibilitate utilizate cel mai mult de către socialiști se numără: chipiuri, genți, scurte, precum și corturi. În cazul liberalilor este vorba despre: postere, pliante, afișaj electoral.

De asemenea, au fost monitorizate 10 cazuri ce pot fi calificate drept utilizare a resurselor administrative. Este vorba despre organizarea de întruniri cu alegătorii în cadrul instituțiilor publice în timpul programului de lucru al acestora, și anume: instituții medicale (4), de învățământ (4), alte instituții publice (2). Participantul PSRM este vizat în 4 cazuri, iar PL – în 6.

Alegeri locale noi. *Conform observatorilor Promo-LEX, au fost înregistrate cel puțin 19 cazuri de activități de agitație electorală. Cele mai multe au vizat campania pentru funcția de primar al or. Sîngera (circa 65% din toate activitățile raportate). Repartizarea în funcție de concurenți prevede următorul grad de activism: PN – 7 acțiuni; PSRM – 5; PDM – 5; PL -1 și CI – 1. Activitățile de agitație includ: întâlniri cu alegătorii – 9; distribuiri de materiale – 8 cazuri; concerte – 1; cazuri ce pot fi calificate drept oferire de cadouri electorale – 1 (PDM).*

De asemenea, observatorii Promo-LEX au identificat cel puțin 23 cazuri de utilizare a publicității promoționale/stradale/on-line. Concomitent, constatăm 2 cazuri de plasare a publicității electorale cu încălcarea prevederilor legale.

A. Referendumul local privind revocarea Primarului General al Municipiului Chișinău

4.1. Activități de promovare

Conform rapoartelor observatorilor Promo-LEX, în perioada monitorizată a fost constatată desfășurarea a cel puțin 116 activități electorale (a se vedea Graficul nr. 11). În 95 de cazuri este vorba despre agitație realizată de PSRM, iar în 21 cazuri - de către PL.

Graficul nr. 11

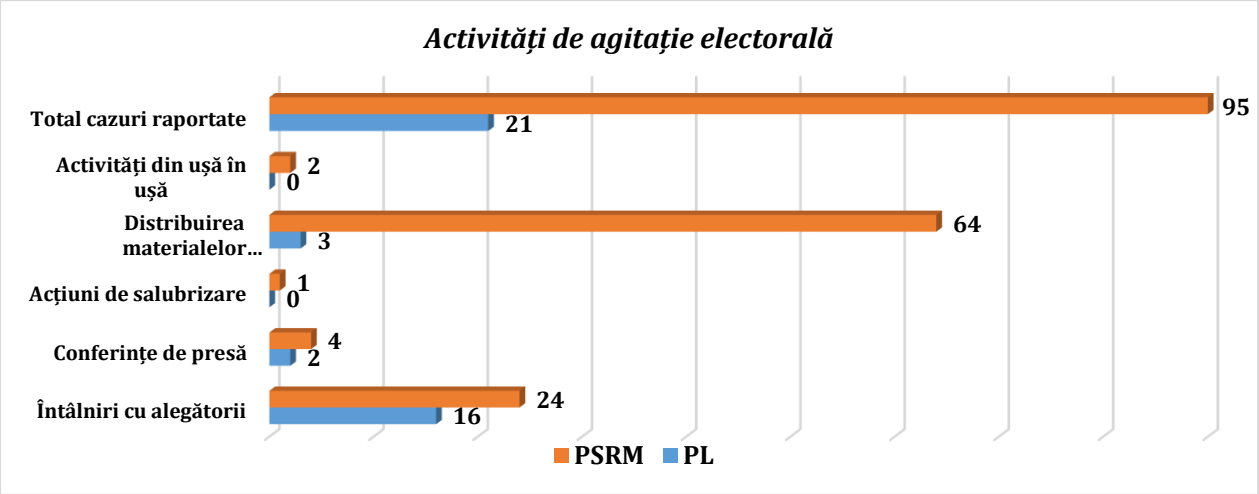

4.2. Cazuri ce pot fi calificate drept utilizare de resurse administrative în campania electorală

În acest context, observatorii Promo-LEX au raportat 10 cazuri în care participanţii la referendum au organizat întruniri cu alegătorii din cadrul instituţiilor de stat în timpul programului de lucru al acestora (a se vedea Graficul nr. 12). Este vorba despre: instituţii medicale (4), de învăţământ (4), alte instituţii publice (2). Participantul PSRM este vizat în 4 cazuri, iar PL – în 6.

Graficul nr. 12

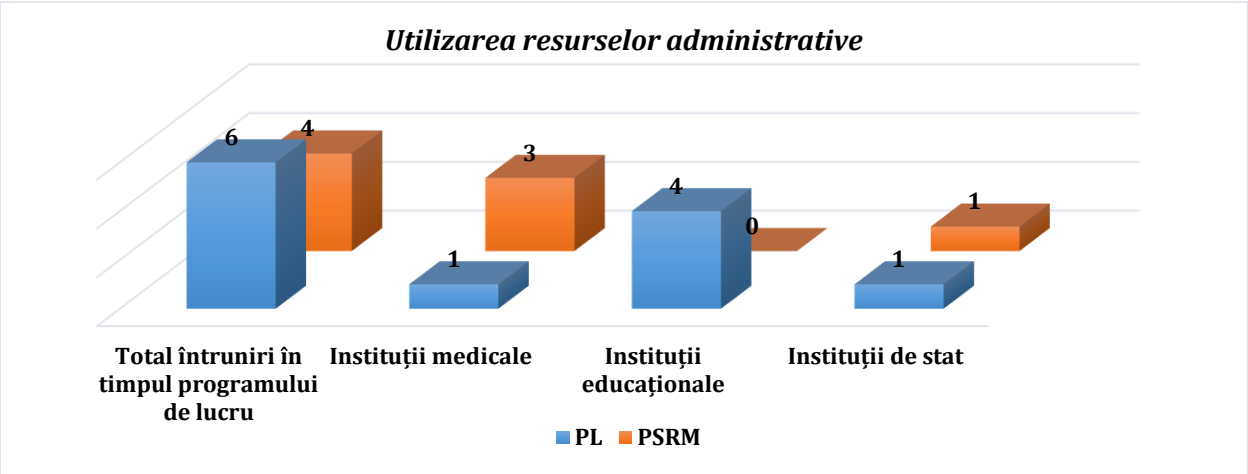

În cazul PL, au fost organizate întâlniri cu alegătorii în Spitalul Clinic Municipal nr. 1 (31.10.2017, ora 14), Grădinița nr. 6, sect. Centru, mun. Chișinău (01.11.2017, ora 15), Universitatea Tehnică (02.11.2017, ora 14), Academia de Ştiinţe (07.11.2017, ora 14), LT "Ion şi Doina Aldea Teodorovici" (07.11.2017, ora 15), Universitatea de Stat "Ion Creangă" (09.11.2017, ora 15).

În cazul PSRM, au fost organizate întâlniri cu alegătorii în Spitalul Clinic de Traumatologie şi Ortopedie (07.11.2017, ora 14), Regia Transport Electric Chişinău (31.10.2017, ora 16), Spitalul Clinic Municipal de Urgenţă (03.11.2017), Spitalul Clinic Municipal de copii nr. 1 (03.11.2017, ora 16).

4.3. Publicitate stradală/promoţională/on-line

Observatorii Promo-LEX au raportat 230 cazuri de utilizare a publicităţii de acest gen (a se vedea Graficul nr. 13). Repartizate per participanţi, avem 195 de situaţii de promovare realizate de către PSRM şi 35 de cazuri - de către PL. Printre materialele de vizibilitate utilizate cel mai mult de către socialişti se numără: chipiuri, genţi, scurte, precum şi corturi. În cazul liberalilor este vorba despre: postere, pliante, afişaj electoral.

Graficul nr. 13

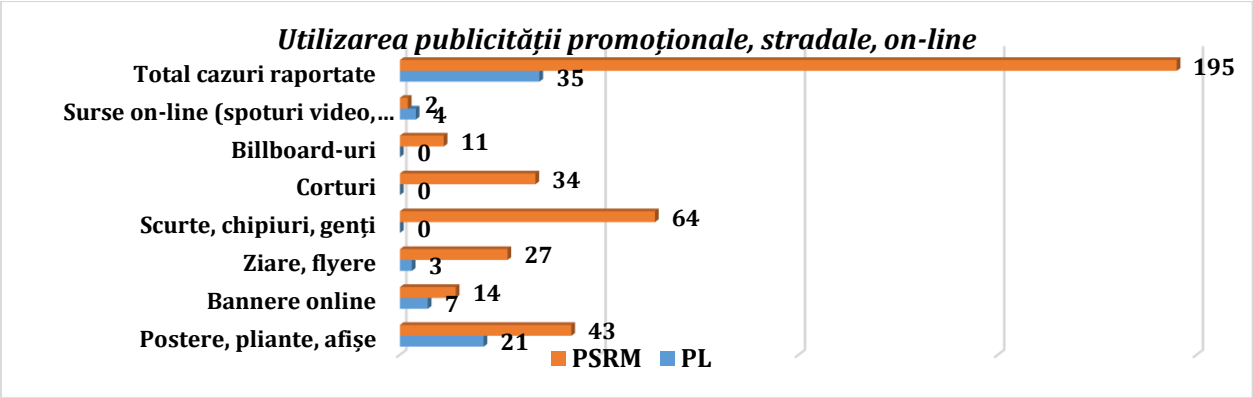

Concomitent, constatăm că a fost raportat un caz în care un partid politic ne-înregistrat ca participant la referendum – Partidul Unității Naționale (PUN), la data de 13.11.2017, în or. Durlești (str. Gribov), a afișat pe panoul informativ un pliant prin care solicită populației boicotarea referendumului din 19.11.2017.

A. Alegerile locale noi din 19 noiembrie 2017

4.1. Activități/evenimente din cadrul campaniei electorale

Conform observatorilor Promo-LEX, au fost înregistrate cel puțin 19 cazuri de activități de agitație electorală. Cele mai multe activități au fost efectuate de concurenții electorali la funcția de primar al or. Sîngera (65% din toate activitățile raportate), urmate de activitățile electorale efectuate de concurenții la funcția de primar din c. Berlinți, c. Ghilicenii și c. Sărăteni (câte 15%) și s. Fundurii Noi (5%). Activismul concurenților s-a reflectat în următoarele cifre: PN – 7 acțiuni; PSRM – 5; PDM – 5; PL -1 și CI – 1.

În Graficul nr. 14 sunt reflectate activitățile electorale desfășurate de concurenții electorali în perioada alegerilor locale noi din 19 noiembrie 2017.

Graficul nr. 14

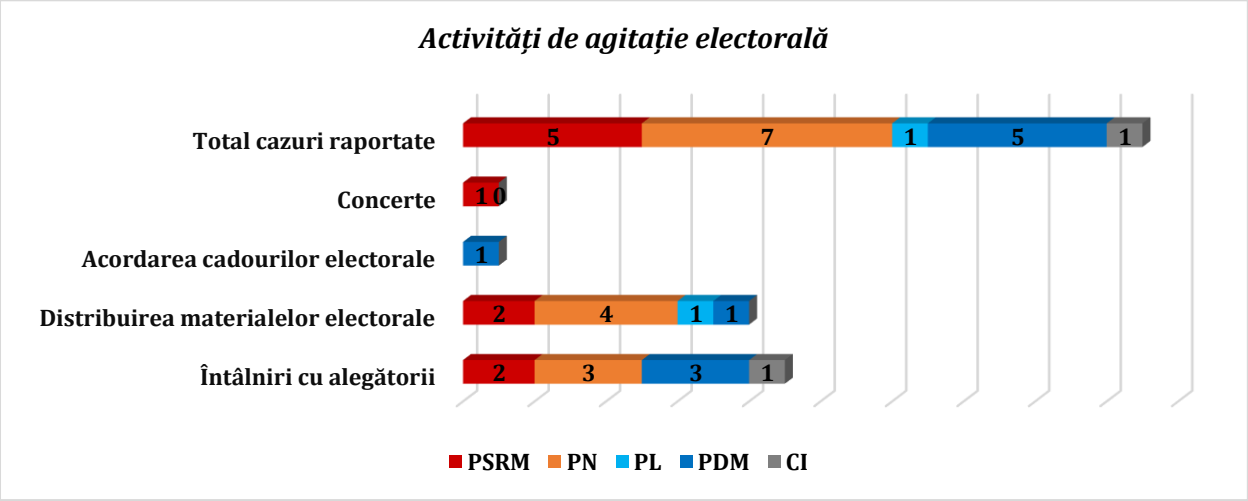

4.2. Cazuri ce pot fi calificate drept oferire de bunuri și servicii în cadrul campaniei electorale

Observatorii MO Promo-LEX au constatat un caz (c. Berlinți, r. Briceni) ce poate fi calificat drept oferire de bunuri și servicii alegătorilor în cadrul campaniei electorale: candidatul PDM a contribuit la repararea edificiului Oficiului Poștal din localitate, cu asfaltarea cărărilor care duc spre drumul central.

4.4. Publicitate stradală/promoțională/on-line

Observatorii Promo-LEX au identificat cel puțin 23 cazuri de utilizare a acestui gen de publicitate (a se vedea Graficul nr. 15).

Graficul nr. 15

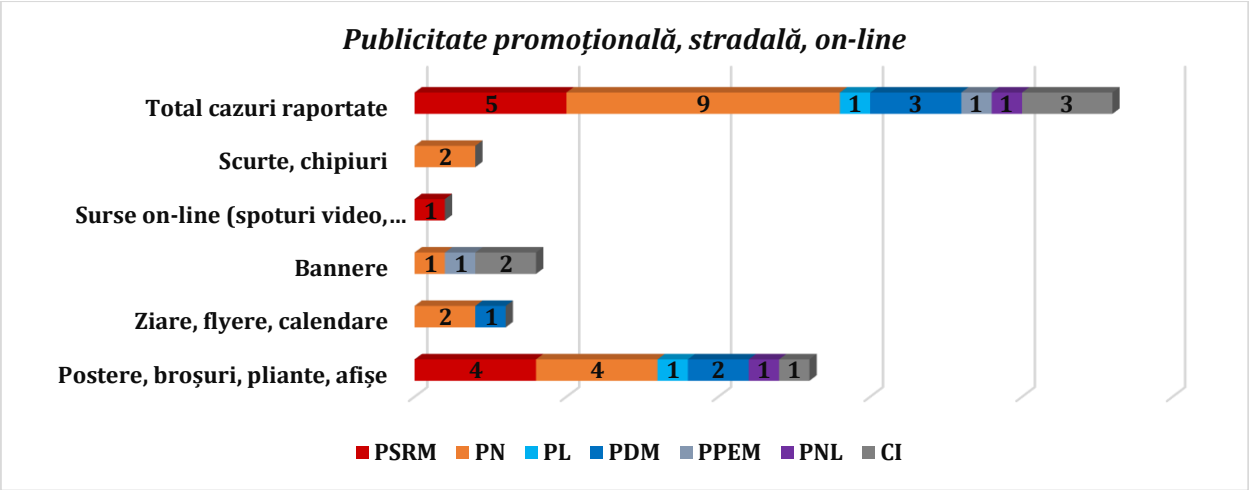

Conform observatorilor Promo-LEX, circa 61% din publicitatea de acest gen a fost utilizată de concurenţii electorali la funcţia de primar în or. Sîngera, 26% a fost utilizată de concurenţii la funcţia de primar în s. Căpriana, Străşeni, iar 13% - de concurenţii electorali din c. Berlinţi, Briceni şi c. Ştefăneşti, Floreşti.

În acelaşi context, în baza rapoartelor observatorilor Promo-LEX, constatăm 2 cazuri de utilizare a publicităţii electorale contrar prevederilor normative. Astfel, conform art. 64[1], alin. (6) din Codul Electoral, răspunderea pentru conţinutul materialelor electorale publicitare, difuzate sau publicate, o poartă concurentul electoral. Fiecare material publicitar trebuie să includă denumirea concurentului electoral, data tipăririi, tirajul materialului şi denumirea tipografiei care l-a tipărit. Publicitatea electorală contra plată va fi însoţită de genericul „Electorala". Contrar celor expuse însă, candidatul independent la funcţia de primar în s. Căpriana, Străşeni - Scutaru Afina, a distribuit pliante fără data tipăririi, tirajul materialului şi denumirea tipografiei care le-a tipărit.

Concomitent, în conformitate cu prevederile pct. 14 din Regulamentul privind modalitatea plasării publicităţii electorale şi de promovare politică pe panourile publicitare, aprobat prin Hotărârea CEC nr. 3328 din 28.04.2015, este interzisă amplasarea afişelor electorale în alte locuri decât cele stabilite (spaţiile oferite de APL şi panourile publicitare private). Concomitent, este interzisă amplasarea afişelor electorale: în transportul public de călători proprietate publică; pe monumente, clădiri, obiecte şi încăperi, care au o valoare istorică, culturală sau arhitecturală, indiferent de forma de proprietate; în încăperile în care sunt amplasate consiliile şi birourile electorale şi la o distanţă de 100 de metri de la acestea; pe garduri, îngrădiri, stâlpi şi alte tipuri de construcţii, precum şi pe dispozitive, utilaje, indiferent de forma de proprietate. Contrar celor expuse, candidatul PPEM la funcţia de primar în or. Sîngera, a amplasat un banner pe o conductă de gaz.

IV. FINANȚAREA CAMPANIEI ELECTORALE

Referendum local. *În contextul monitorizării financiare a referendumului local**,** MO Promo-LEX constată nivelul ridicat al plafonului maxim admis de CEC pentru acumularea veniturilor, în condițiile în care în săptămâna a treia de campanie, acestea abia de au atins, în mod cumulat, 11 %. Totodată, se constată un grad mai mare de raportare din partea ambilor participanți la referendum, aceștia raportând în total venituri de 1 478 300 lei și cheltuieli de 1 453 348 lei. Sursele de finanțare ale participanților la referendum le-au constituit donațiile financiare a 115 persoane fizice (PL – 7 donatori (285 000 lei), PSRM – 108 donatori (1 193 300 lei)) în valoare totală de 1 478 300 lei. Observatorii Promo-LEX au remarcat o raportare mai bună în ceea ce privește aspectele ce țin de publicitatea TV, în presa scrisă, publicitatea radio, chiar și online. Se constată o raportare defectuoasă în privința publicității promoționale, stradale și mobile, a cheltuielilor de transport și a activităților voluntarilor.*

Cuantumul estimat al cheltuielilor neraportate se ridică la cel puțin 284 876 *lei (PSRM – 242 765 lei; PL – 42 111 lei). Totodată, Promo-LEX a constatat că cheltuielile efectuate pe cont propriu de persoane terțe, pentru ambii participanții la referendum, nu pot fi calificate drept donații materiale, întrucât acestea nu se regăsesc în lista donațiilor în mărfuri, obiecte, lucrări sau servicii pe perioada electorală (28 octombrie 2017 – 10 noiembrie 2017) pe care participanții trebuiau s-o depună la CEC odată cu raportul financiar.*

Alegeri locale noi. *În cadrul monitorizării aspectelor financiare ale alegerilor locale noi, Promo-LEX constată diminuarea gradului de raportare la CEC și CECE I pentru 28 octombrie – 10 noiembrie 2017, astfel încât din 12 CE înregistrați, doar 4 (PDM, PSRM, PL, PNL) au indicat venituri în sumă de 31 100 lei și cheltuieli în cuantum de 29 465 lei. Nici un candidat independent nu a depus raport financiar, în timp ce 3 candidați au depus demersuri de neefectuare a cheltuielilor la CECE I (CI Burlaca Ghenadii, CI Prida Igor, CI Hajdeu Vera). Sursele de finanțare ale concurenților electorali sunt donațiile financiare a 10 persoane fizice în valoare totală de 27 000 lei și cotizații în cuantum de 3 700 lei. Conform estimărilor Promo-LEX, pentru perioada 28 octombrie – 10 noiembrie 2017, 5 concurenți electorali (PPEM, PL, PN, PSRM, C.I. Scutaru Afina) au efectuat cheltuieli pe care nu le-au raportat pentru deplasări, pentru agitatori și publicitate promoțională/poligrafică și în presa scrisă în cuantum total de cel puțin 25 208 lei.*

A. Referendumul local privind revocarea Primarului General al Municipiului Chișinău

5.1. Reglementarea finanțării campaniei electorale pentru Referendum

Finanțarea campaniei electorale pentru Referendum este reglementată de Codul electoral, Legea nr. 249 privind partidele politice și Regulamentul CEC cu privire la finanțarea campaniilor electorale, adoptat prin Hotărârea CEC nr. 3352 din 4 mai 2015[7].

Potrivit art. 38[2] alin. 1 din Codul electoral, în campania electorală, săptămânal, concurentul electoral, respectiv participantul la referendum, are obligația de a prezenta organelor mandatate rapoarte financiare, care trebuie să conțină informații referitoare la venituri și cheltuieli, conform destinației.

5.2. Raportarea financiară a participanților la referendum

În prima perioadă de raportare (20 -27 octombrie 2017), participanții la referendum, în conformitate cu prevederile legale, și-au desemnat trezorierii, și-au deschis conturi *Fond electoral* și au depus primele rapoarte financiare la CEC.

[7] La 13 octombrie 2017, CEC a modificat Regulamentul privind finanțarea campaniilor electorale[7] în scopul armonizării dispozițiilor Regulamentului corespunzător la noile prevederi ale Codului electoral.

În continuare, Promo-LEX constată că au fost respectaţi termenii de raportare şi pentru următoarele 2 săptămâni de competiţie electorală[8]. Astfel, la 3 noiembrie şi, respectiv, la 10 noiembrie 2017, cei 2 participanţi la referendum au depus rapoarte privind gestiunea financiară a campaniei electorale la CEC, pentru perioada 28 octombrie 2017 – 3 noiembrie 2017 şi 4 – 10 noiembrie 2017. Potrivit rapoartelor, cuantumul veniturilor şi cheltuielilor în campania electorală pentru perioada vizată este de 1 478 300 lei şi, respectiv, de 1 453 348 lei, sold iniţial – 4 054 lei, sold final – 27 739,82 lei (A se vedea Graficele nr. 16 şi 18).

Potrivit MO Promo-LEX, CEC a respectat termenul de 48 ore pentru publicarea rapoartelor săptămânale[9] care au fost prezentate la 3 noiembrie şi, respectiv, la 10 noiembrie 2017, plasându-le pe acestea la 5 şi 12 noiembrie 2017.

Graficul nr. 16

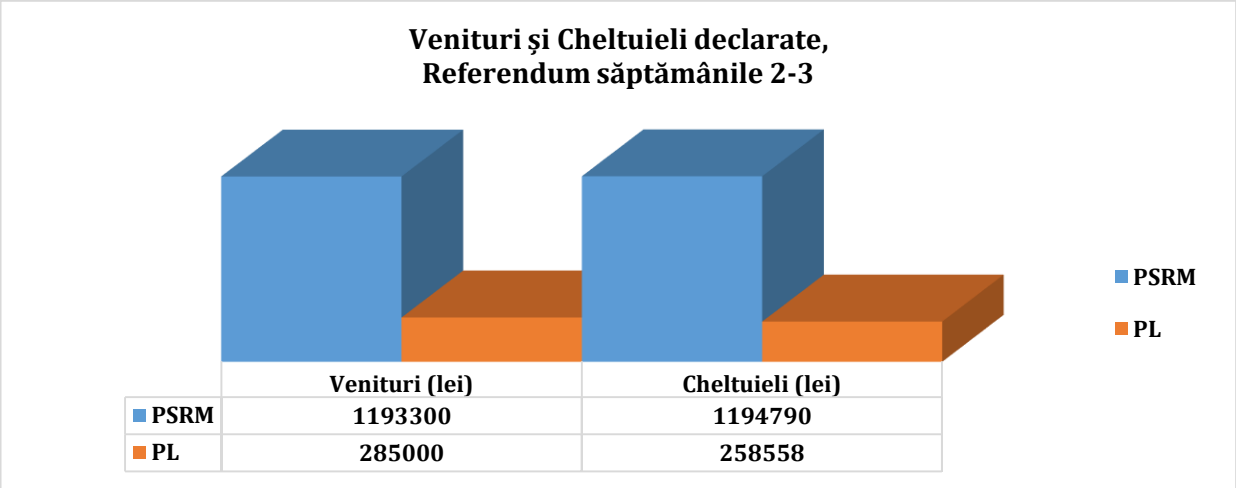

Cuantumul total al veniturilor declarate constituie 11,24% din plafonul stabilit pentru un singur participant la referendum. Nici un participant nu a depăşit plafonul maxim stabilit de Comisia Electorală Centrală – 16 508 739 lei[10]. (A se vedea Graficul 17).

Graficul nr. 17

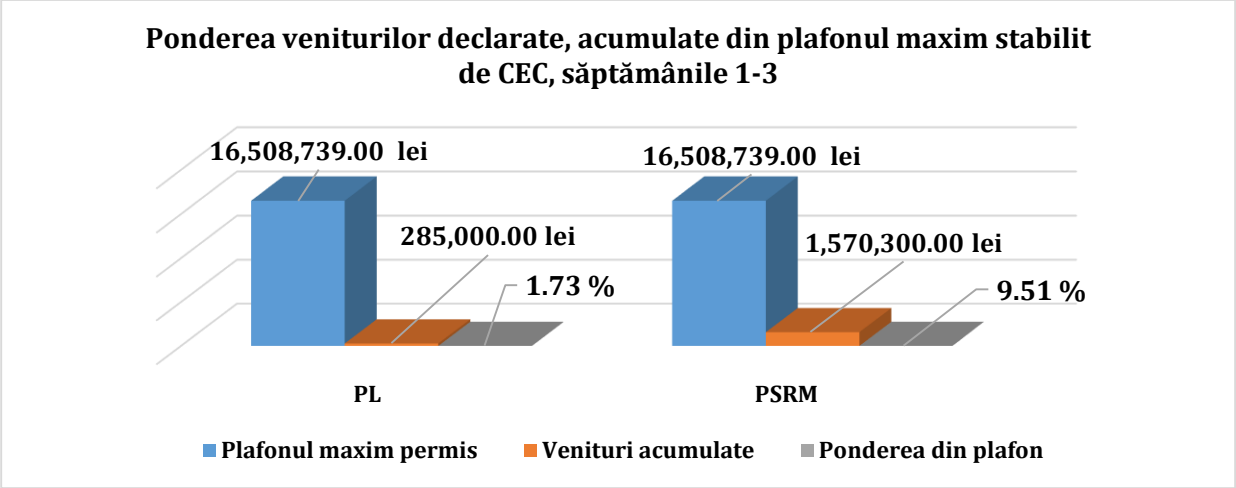

[8] În conformitate cu Programul calendaristic, până la data de 3 noiembrie 2017, participanţii la Referendum trebuiau să depună rapoarte privind veniturile acumulate şi cheltuielile efectuate în campania electorală.

[9] Conform art. 22, alin. 2, lit. d) din Codul electoral şi pct. 18 din Regulamentul privind finanţarea campaniilor electorale, rapoartele recepţionate de către CEC sunt plasate, timp de 48 de ore de la recepţionare, pe pagina web a Comisiei.

[10] Conform art. 38 alin. (2) lit. d) din Codul electoral, precum şi a Hotărârii Comisiei Electorale Centrale nr. 1137 din 29 septembrie 2017 cu privire la stabilirea plafonului general al mijloacelor financiare ce pot fi transferate pe contul „Fond electoral" al participantului la referendum, CEC a stabilit plafonul maxim de colectare a veniturilor – *16 508 739 lei.*

Sursele de finanţare ale participanţilor la referendum sunt constituite din donaţiile financiare a 115 persoane fizice în valoare totală de 1 478 300 lei: PL – 7 donatori (285 000 lei), şi PSRM – 108 donatori (1 193 300 lei).

Conform rapoartelor financiare prezentate şi făcute publice de CEC, MO Promo-LEX constată că 1 participant (PL) a înregistrat o donaţie de 75 000 lei[11]. Promo-LEX atrage atenţia că, potrivit Regulamentului privind finanţarea campaniilor electorale, Serviciul Fiscal de Stat (SFS) trebuie să verifice originea acestei donaţii, iar CEC să sesizeze Curtea de Conturi în vederea efectuării unui control asupra surselor de venit ale concurenţilor electorali vizaţi în aceste categorii de donaţii[12].

Graficul nr. 18

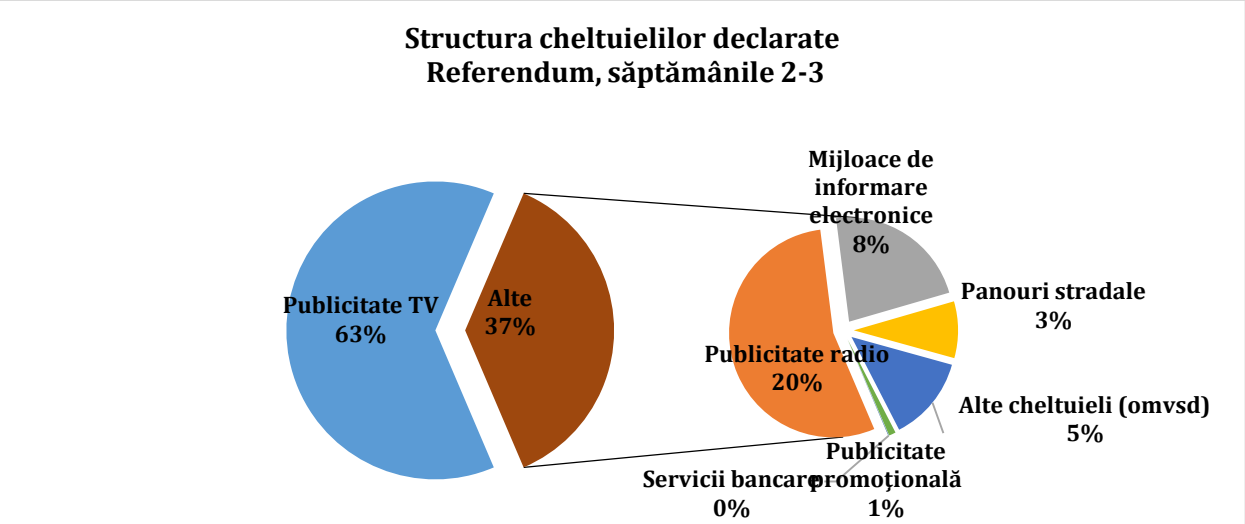

5.3 Estimarea cheltuielilor participanţilor la referendum constatate de observatorii Promo-LEX, dar care lipsesc în rapoartele financiare

Conform constatărilor observatorilor Promo-LEX, pentru perioada 28 octombrie 2017 – 10 noiembrie 2017, 2 participanţi la referendum (PSRM, PL) fie au utilizat fonduri pe care nu le-au declarat în totalitate, fie au omis să reflecte anumite cheltuieli în raportul prezentat la CEC pentru săptămânile 2 - 3 de campanie electorală pentru Referendum. Cuantumul total al cheltuielilor neraportate se ridică la cel puţin 284 876 lei, cuantum estimat în baza conectării cheltuielilor declarate în rapoartele depuse la CEC şi a cheltuielilor constatate de către observatorii Promo-LEX. (a se vedea Graficele nr. 19 şi nr. 20).

[11] În perioada 1-2 noiembrie 2017, Mihai Ghimpu a efectuat 2 donaţii în cuantum total de 75 000 lei, din salariu.

[12] Potrivit pct. 20 al Regulamentului CEC privind finanţarea campaniilor electorale, CEC va înainta Serviciul Fiscal de Stat un demers privind verificarea provenienţei contribuţiilor financiare virate concurenţilor electorali, ce depăşesc suma de 75 mii lei. Comisia Electorală Centrală, după necesitate, va solicita Curţii de Conturi efectuarea unui control asupra surselor de venit, a corectitudinii evidenţei conform destinaţiei cheltuielilor de către concurenţii electorali

Graficul nr. 19

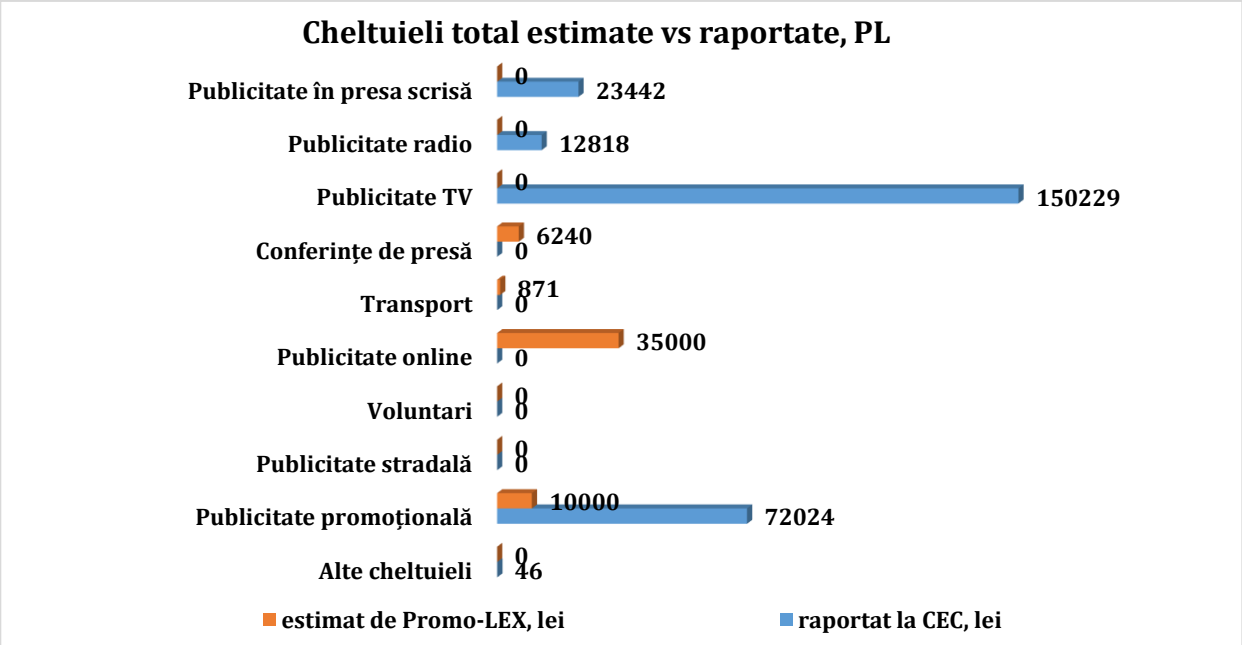

Graficul nr. 20

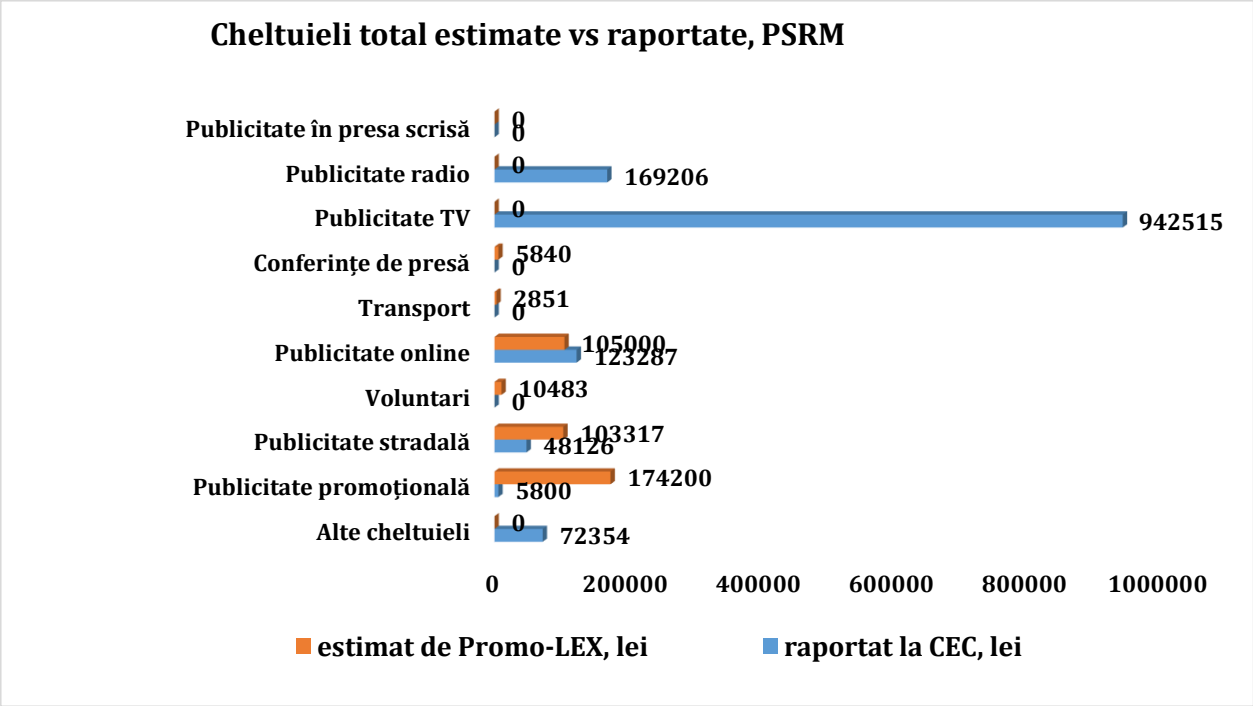

5.3.1. Estimarea cheltuielilor pentru materiale promoționale, constatate de observatorii Promo-LEX

Potrivit MO Promo-LEX, ambii participanți la referendum (PL și PSRM) au efectuat cheltuieli pentru materiale promoționale pe care nu le-ar fi raportat către organele mandatate. Cheltuielile menționate estimate de Promo-LEX constituie cel puțin 184 200 lei.

Tabelul nr.5 Cheltuieli pentru materiale promoţionale

PL		
• Postere format A 4, • ziare fără date tipografice	Editura Sirius Cost per unitate – 2 lei[13]	Contract nr 56 din 26 octombrie 2017 - 5000 ex.
Costuri estimate		10 000 lei
PSRM		
• Ziare, 4 pag. format A3 (RO şi Rus.), cu mesaje de chemare la Referendum • Ziare, 7 pag. format A3 (RO), cu mesaje de chemare la Referendum	"Edit Tipar Grup" SRL Cost per unitate – 0,48 lei[14] "Edit Tipar Grup" SRL Cost per unitate – 0,68 lei[15]	com. 1193 – 70000 ex. com. 1194 – 100000 ex. com. 1223 – 70000 ex. com. 1183 – 15000 ex. com. 1184 – 35000 ex.
Costuri estimate		149 200 lei
Postere format A4	Tipar ARVA Color SRL Cost per unitate – 1 leu[16]	Factura nr. 0786 din 27.10.2017, tir. 25000 ex.
Costuri estimate		25 000 lei
TOTAL		**184 200 lei**

5.3.2. Estimarea cheltuieli de publicitate stradală şi mobilă, constatate de observatorii Promo-LEX

Potrivit observatorilor Promo-LEX, pentru perioada indicată, doar un participant la referendum a efectuat cheltuieli pentru publicitatea stradală şi mobilă. Cheltuielile la acest capitol nu s-au regăsit în întregime în raportul acestuia.

Conform verificărilor MO Promo-LEX, preţul minim lunar estimativ pentru plasarea unui panou stradal 6X3m2 este de cel puţin 6 660 lei, a unui panou stradal 4X2m2 – de cel puţin 2 000 lei, a unui banner 2X2m2 (pentru cort) - de cel puţin 699 lei.

Privitor la PSRM, observatorii Promo-LEX au raportat 43 unit. de banner 2x2m2 (câte un banner la fiecare cort), 11 unit. de billboard 6x3m2. Potrivit estimărilor, cheltuielile pentru panourile stradale pentru 4 săptămâni sunt de cel puţin 103 317 lei.

5.3.3. Estimarea cheltuieli de publicitate online, constatate de observatorii Promo-LEX

Până la data de 10 noiembrie 2017, MO Promo-LEX a constatat prezenţa publicităţii online – bannere online pe mai multe portaluri din partea ambilor participanţi (PL, PSRM). Doar PSRM a raportat un cuantum de 123 287 lei, cheltuieli ce se încadrează în estimările MO Promo-LEX.

Formula de calcul utilizată pentru estimarea costului bannerelor online: a fost înmulţit nr. caselor de publicitate online care deţin platformele vizate mai jos la preţul de 3500 euro/lunar (70 000 lei) împărţit la 2 săptămâni.

Privitor la PL, observatorii Promo-LEX au raportat cel puţin 1 casă de publicitate online bannerele căreia diseminează mesajele de boicot al referendumului (Numbers SRL) pe www.999.md şi altele toate rulate timp de 14 zile. Cheltuieli estimate sunt de cel puţin 35 000 lei.

[13] sinecostul unei unit. de poster format A4 este de cel puţin 2 lei pentru un tiraj de 5000 ex.
[14] sinecostul unei unit. de ziar de 4 pagini format A3 este de cel puţin 0,48 lei pentru un tiraj de 100 000 ex.
[15] sinecostul unei unit. de ziar de 7 pagini format A3 este de cel puţin 0,68 lei pentru un tiraj de 35 000 ex.
[16] sinecostul unei unit. de poster format A4 este de cel puţin 1 leu pentru un tiraj de 25 000 ex.

Privitor la PSRM, observatorii Promo-LEX au raportat cel puţin 3 case de publicitate online, bannerele cărora diseminează mesajele de participare la referendum (Numbers SRL, ICS Pro Digital, Interact Media SRL) pe cel puţin 10 portaluri online diferite, toate rulate timp de 14 zile. Cheltuieli estimate de cel puţin 105 000 lei.

5.3.4. Estimarea cheltuielilor pentru transport de persoane şi bunuri, constatate de observatorii Promo-LEX

Potrivit observatorilor Promo-LEX, pentru perioada indicată, ambii participanţi la referendum au efectuat cheltuieli pentru transport în scop de întruniri electorale în mun. Chişinău (PSRM – 25 întruniri electorale; PL – 11 întruniri electorale). Promo-LEX a estimat cheltuieli minime de combustibil în cuantum total de 2 851,2 lei: PSRM – cel puţin 1980 lei (1250 km), PL – cel puţin 871 lei (550 km). Cheltuielile respective nu s-au regăsit deloc în rapoartele financiare ale participanţilor la Referendum depuse la CEC.

Totodată, Promo-LEX a constatat că ambii participanţii la referendum nu au depus lista donaţiilor în mărfuri, obiecte, lucrări sau servicii pe perioada electorală (28 octombrie 2017 – 10 noiembrie 2017) în caz că au efectuat aceste cheltuieli ca şi donaţii proprii pentru participanţi. Din aceste considerente, cheltuielile de combustibil nu pot fi calificate drept donaţii materiale.

5.3.5. Estimarea cheltuielilor pentru remunerarea voluntarilor, constatate de observatorii Promo-LEX

Potrivit observatorilor Promo-LEX, în perioada de referinţă, PSRM a implicat în agitaţia electorală pentru Referendum cel puţin 93 voluntari. Dacă e să estimăm o singură zi de muncă a unui voluntar în baza salariului minim garantat pentru anul 2017, care este de 14,09 lei pe oră, atunci acesta ar fi de 112,72 lei raportat la 8 ore de muncă pe zi[17]. Coeficientul respectiv înmulţit la cei 93 de voluntari ne dă un minim de 10 483 lei pentru o zi de muncă.

Similar, Promo-LEX a constatat că PSRM nu a depus lista donaţiilor în mărfuri, obiecte, lucrări sau servicii pe perioada electorală (28 octombrie 2017 – 10 noiembrie 2017), în caz că au făcut aceste cheltuieli ca şi donaţii proprii pentru participanţi. Din aceste considerente, munca voluntarilor nu poate fi calificată ca şi donaţie materială sau "în natură".

A. Alegerile locale noi din 19 noiembrie 2017

5.1. Reglementarea finanţării campaniei electorale

5.1.1. Cadrul legal

Finanţarea campaniei electorale este reglementată de Codul electoral, Legea nr. 249 privind partidele politice şi Regulamentul CEC cu privire la finanţarea campaniilor electorale, adoptat prin Hotărârea CEC nr. 3352 din 4 mai 2015.

Potrivit art. 38^2 alin. 1 din Codul electoral, în campania electorală, concurentul electoral, respectiv participantul la referendum, săptămânal are obligaţia de a prezenta organelor mandatate rapoarte financiare, care trebuie să conţină informaţii referitoare la venituri şi cheltuieli, conform destinaţiei.

5.1.2. Fonduri electorale şi trezorieri

[17] Potrivit Hotărârii nr. 165 din 9 martie 2010 cu privire la cuantumul minim garantat al salariului în sectorul real, începând cu 1 mai 2017, cuantumul minim garantat al salariului în sectorul real (la întreprinderi, organizaţii, instituţii cu autonomie financiară, indiferent de tipul de proprietate şi forma de organizare juridică, în continuare – unităţi) se stabileşte în mărime de 14,09 lei pe oră, sau 2380 de lei pe lună, calculat pentru un program complet de lucru în medie de 169 de ore pe lună. http://lex.justice.md/md/333943/

Până la data de 27 octombrie 2017, din 12 CE doar 4[18] şi-au confirmat trezorierii la CEC şi au deschis conturi "Fond electoral", ceea ce prezumă că doar aceştia vor efectua cheltuieli de finanţare a campaniei electorale[19]. De menţionat că, la data de 3 noiembrie 2017, PL a depus la CEC demers de neefectuare a cheltuielilor din contul Fond electoral până la data de 3 noiembrie 2017 (a se vedea Tabelul nr. 6). Totodată, din 4 CI doar 3 au prezentat la CECE I demersuri de neefectuare a cheltuielilor, în timp ce un CI (Scutaru Afina), potrivit observatorilor Promo-LEX, nu a depus nici raport şi nici demers de neefectuare a cheltuielilor la CECE I, aceasta fiind îndrumată de autorităţile electorale să depună raportul/demersul la CEC[20].

Tabelul nr. 6. Desemnarea trezorierilor şi deschiderea conturilor "Fond electoral"

Apartenenţa politică a candidaţilor	Nr. de candidaţi în alegeri	Data înregistrării concurentului electoral	Data confirmării trezorierilor de către CEC/CECE I	Data deschiderii conturilor "Fond electoral"	Demers de neefectuare a cheltuielilor
PCRM	1	n/a	n/a	n/a	n/a
PDM	10	17-20.10.2017	13.10.2017	19.10.2017	n/a
PL	1	17.10.2017	n/a	n/a	03.11.2017
PN	2	20.10.2017	20.10.2017	27.10.2017	n/a
PNL	1	20.10.2017	27.10.2017	27.10-01.11.2017	n/a
PPEM	1	n/a	n/a	n/a	n/a
PPRM	2	n/a	n/a	n/a	n/a
PSRM	7	17.10.2017	20.10.2017	20.10.2017	n/a
CI Burlaca Ghenadii	1	n/a	n/a	n/a	10.11.2017
CI Prida Igor	1	n/a	n/a	n/a	13.11.2017
CI Scutaru Afina	1	n/a	n/a	n/a	n/a
CI Hajdeu Vera	1	n/a	n/a	n/a	14.11.2017
Total	29	-	4	4	3

5.2. Raportarea financiară a concurenţilor electorali

În prima perioadă de raportare (20 - 27 octombrie 2017), în conformitate cu prevederile legale, 4 concurenţi electorali şi-au desemnat trezorierii, şi au deschis conturi "Fond electoral", totodată au depus primele rapoarte financiare la CEC.

În continuare, Promo-LEX constată că au fost respectaţi termenii de raportare şi pentru următoarele 2 săptămâni de competiţie electorală[21]. Astfel, la 3 noiembrie şi, respectiv, la 10 noiembrie 2017, cei 4 concurenţi (PDM, PN, PNL, PSRM) au depus rapoarte privind gestiunea financiară a campaniei electorale la CEC, pentru perioada 28 octombrie 2017 – 3 noiembrie 2017 şi 4 – 10 noiembrie 2017. În continuare, CE PL a depus primul raport financiar pentru perioada 3 noiembrie – 10 noiembrie 2017. Nici un candidat independent nu a depus raport financiar la CECE I.

Conform constatărilor, CEC a respectat termenul de 48 ore pentru publicarea rapoartelor

[18] PL a depus raport financiar la CEC pentru perioada 3 – 10 noiembrie 2017 (prima perioadă de raportare), fără a indica data deschiderii contului Fond electoral.

[19] Conform art. 37 litera a) din Codul Electoral, în scopul finanţării campaniei electorale, fiecare concurent electoral trebuie să-şi deschidă la bancă un cont cu menţiunea „Fond electoral", în care să fie virate mijloace financiare proprii şi cele primite de la persoane fizice şi juridice din ţară. Potrivit art. 38 alin. 2 lit. a) al Codului Electoral, concurentul electoral anunţă CEC despre persoana responsabilă de finanţele sale.

[20] Din spusele candidatei, aceasta s-a prezentat în data de 13.11.2017 la CEC şi a depus câteva bonuri de plată (care reflectă cheltuieli de tipărire şi editare). Dânsa a declarat că nu a deschis vreun cont electoral, iar atunci când s-a adresat la CECE I (Căpriana) pentru a raporta cheltuielile, a fost direcţionată către CEC.

[21] În corespundere cu Programul calendaristic, până la data de 3 noiembrie 2017, participanţii la Referendum trebuiau să depună rapoarte privind veniturile acumulate şi cheltuielile efectuate în campania electorală.

săptămânale[22] care au fost prezentate la 3 noiembrie şi, respectiv, la 10 noiembrie 2017, plasându-le pe acestea la dăţile de 5 şi 12 noiembrie 2017. Potrivit rapoartelor CE, cuantumul veniturilor şi cheltuielilor în campania electorală pentru perioada vizată este de 31 100 lei, iar cheltuielile – 29 465 lei, sold iniţial – 261 lei, sold final – 1496 lei. (A se vedea Graficul nr. 21 şi nr. 22).

Nici un concurent nu a depăşit plafoanele maxime stabilite de Comisia Electorală Centrală în baza circumscripţiilor în care concurează candidaţii în alegeri[23].

Graficul nr. 21

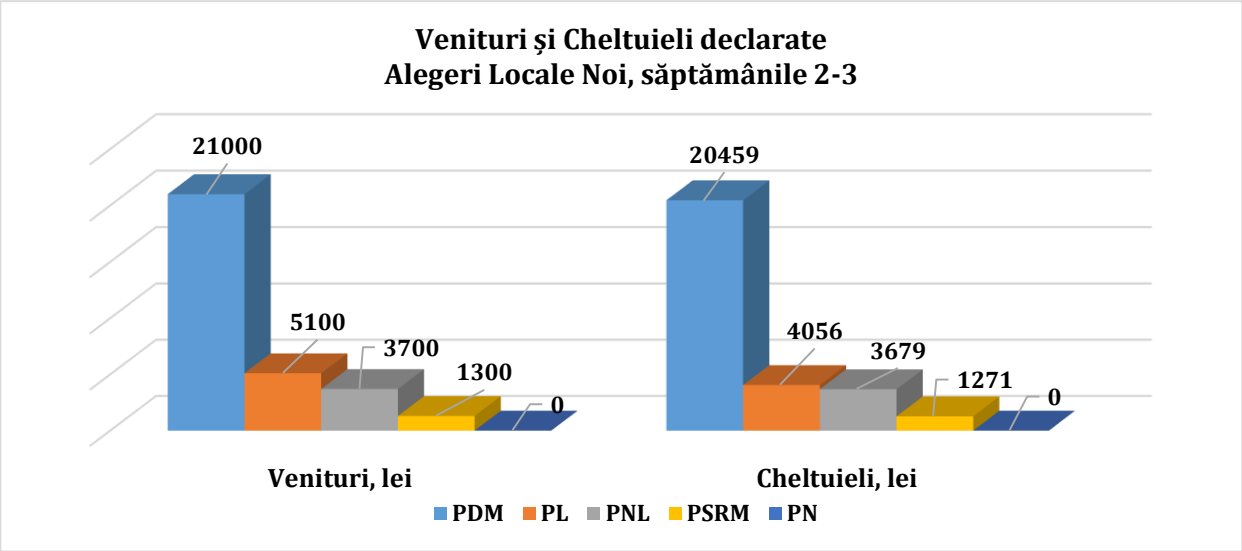

Sursele de finanţare ale concurenţilor electorali sunt constituite din:

- donaţiile financiare a 10 persoane fizice (PDM – 7 donatori (20 600 lei), PSRM – 2 donatori (1 300 lei), PL -1 donator (5 100 lei)) în valoare totală de 27 000 lei;
- cotizaţii în cuantum de 3 700 lei (PNL).

Graficul nr. 22

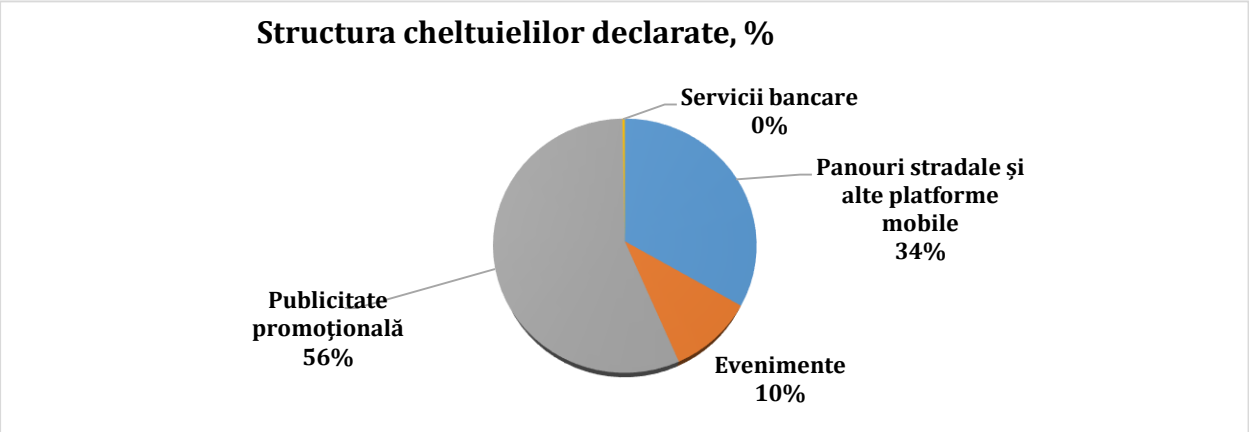

[22] Conform art. 22, alin. 2, lit. d) din Codul electoral şi pct. 18 din Regulamentul privind finanţarea campaniilor electorale, rapoartele recepţionate de către CEC sunt plasate, timp de 48 de ore de la recepţionare, pe pagina web a Comisiei.

[23] Conform art. 38 alin. (2) lit. d) din Codul electoral, precum şi a Hotărârii CEC nr. 1137 din 29 septembrie 2017 cu privire la stabilirea plafonului general al mijloacelor financiare ce pot fi transferate pe contul „Fond electoral" al concurentului electoral la Alegerile Locale Noi din 19 noiembrie 2017, CEC a stabilit plafoanele maxime de acumulare a veniturilor. Astfel raportând numărul de candidaţi în alegeri la nr. de circumscripţii în care aceştia candidează a rezultat că PCRM poate acumula 43 977 lei, PDM – 754 186 lei, PL – 303 184 lei, PN - 344 568 lei, PNL - 303 184 lei, PPEM – 303 184 lei, PPRM – 79 819 lei, PSRM – 582 039 lei, CI Burlaca Ghenadii - 41 384 lei, CI Prida Igor – 21 658 lei, CI Scutaru Afina – 51 476 lei, CI Hajdeu Vera – 50 840 lei.

5.3 Estimarea cheltuielilor concurenților electorali constatate de observatorii Promo-LEX, dar care lipsesc în rapoartele financiare

Conform constatărilor observatorilor Promo-LEX, pentru perioada 27 octombrie – 10 noiembrie 2017 (perioada de raportare), 5 concurenți electorali (PPEM, PL, PN, PSRM, C.I. Afina Scutaru) fie au utilizat fonduri pe care nu le-au declarat în totalitate, fie au omis să reflecte anumite cheltuieli în raportul prezentat la CEC pentru săptămânile 2-3 de campanie electorală pentru Alegerile Locale Noi din 19 noiembrie 2017. Cuantumul total al cheltuielilor neraportate se ridică la cel puțin 25 208 lei (a se vedea Graficul nr. 23).

Graficul nr. 23

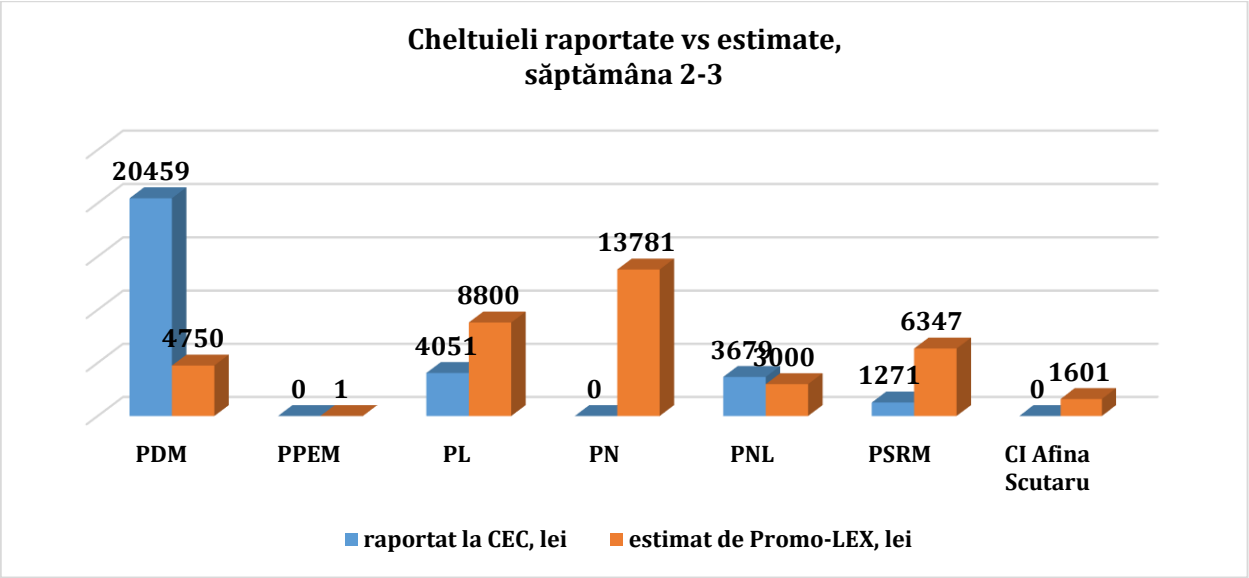

5.3.1. Estimarea cheltuielilor pentru materiale promoționale constatate de observatorii Promo-LEX

Potrivit MO Promo-LEX, 5 CE (PPEM, PL, PN, PSRM, C.I. Afina Scutaru) au efectuat cheltuieli pentru materiale promoționale pe care nu le-au raportat în întregime către organele mandatate.

Tabelul nr. 7. Cheltuieli pentru materiale promoționale

PDM		
• cel puțin 1 pliant format A5	Tipografia „Biotehdesign„ Cost per unitate – 1 leu[24]	com. nr. 02520, tiraj - 3000 ex.
Costuri estimate		3 000 lei
PL		
• cel puțin 1 pliant format A4 „Votează Nichita Lari„	Tipografia"Sirius" contract 56 din 26.10.2017 Cost per unitate – 1 leu[25]	Tir. 8000 ex
		8 000 lei
PN		

[24] sinecostul unei unit. de flyer format A5 este de cel puțin 1 leu pentru un tiraj de 300 ex.
[25] sinecostul unei unit. de flyer format A5 este de cel puțin 1 leu pentru un tiraj de 300 ex.

• cel puțin 450 pliante format A5 "Mai aproape de oameni, de nevoile lor" • 1 spot electoral cu durata de 1,17 min • Calendare 10x7cm2	Cost per unitate – 3 lei[26] Sinecost – 500 lei Cost per unitate – 1,50 lei[27]	Fără date tipografice (450 unit.) 1350 lei 500 lei Fără tiraj (350 unit.) 150 lei
		2000 lei
C.I. Afina Scutaru		
• Cel puțin 3 postere A4	Fără date tipografice Cost per unitate – 1 leu[28]	3 lei
		3 lei
PNL		
• Pliant format A4 (Igor Baciu)	Tipografia Poliviz SRL Cost per unitate – 1 leu[29]	Tiraj – 1000 ex.
		1000
PPEM		
• Flyer format A5 (Valeriu Popa)	Fără date tipografice	1 leu
		1 leu
PSRM		
• Broșură (CI Sergiu Brînzilă) • Broșură (candidat Prodăneștii Vechi) • 1 spot electoral al candidatului Brînzilă Sergiu, cu durata 4,50 min	Arva Color, com. 0687 Cost per unitate – 3 lei[30] Arva Color, com. 0687 – 3 lei[31]	Tir. 750 ex. Tir. 300 ex. 2 500 lei
Costuri estimate		5 650 lei
TOTAL		**19 654 lei**

[26] sinecostul unei unit. de broșură format A4 este de cel puțin 1 leu pentru un tiraj de 300 ex.
[27] sinecostul unei unit. de calendar de 10x7cm2 este de cel puțin 0,50 lei pentru un tiraj de 300 ex.
[28] sinecostul unei unit. de flyer format A4, hârtie subțire, este de cel puțin 1 leu pentru un tiraj de 300 ex.
[29] sinecostul unei unit. de pliant format A5, hârtie subțire, este de cel puțin 1 leu pentru un tiraj de 1000 ex.
[30] sinecostul unei unit. de broșură format A5, 4 pag. este de cel puțin 3 lei pentru un tiraj de750 ex.
[31] sinecostul unei unit. de flyer format A5 este de cel puțin 3 lei pentru un tiraj de 450 ex.

5.3.2. Estimarea cheltuielilor de publicitate stradală şi mobilă constatate de observatorii Promo-LEX

Potrivit observatorilor Promo-LEX, pentru perioada indicată, doar un CI a efectuat cheltuieli pentru publicitate stradală (Afina Scutaru) pentru 2 unit. de banner de dimensiuni 2x2m^2. Cheltuielile estimate sunt de cel puţin 1598 lei - cheltuieli neraportate[32].

5.3.3. Estimarea cheltuielilor de publicitate în presa scrisă constatate de observatorii Promo-LEX

Până la data de 10 noiembrie 2017, MO Promo-LEX a constatat prezenţa publicităţii în presa scrisă – din partea (PDM, PN). Nici un CE nu a raportat cheltuieli. Cheltuieli estimate: PDM – cel puţin 1 750 lei; PN – 8 750 lei.

PDM a efectuat publicitate electorală în ziarul raional Meleag Natal nr. 42 (716) din 10.11.2017 pe pagina nr.2,pe o suprafaţă de 500 cm^2. Tirajul ziarului este 3500 exemplare.

PN a efectuat publicitate electorală în ziarul raional Meleag Natal nr. 42 (716) din 10.11.2017 pe paginile nr. 3 şi 6 ale ziarului, cu o suprafaţă de 1250 cm^2 - pag. 3 şi 1250cm^2 - pag.6. Tirajul ziarului este 3500 exemplare.

5.3.4. Estimarea cheltuielilor pentru transport de persoane şi bunuri constatate de observatorii Promo-LEX

Potrivit observatorilor Promo-LEX, pentru perioada indicată, 2 CE (PL, PSRM, PN) au efectuat cheltuieli pentru transport în scop de întruniri electorale în mun. Chişinău, dar şi în afara acestuia (PSRM – o întrunire electorală în com. Sîngera, deplasare com. Berlinţi (r. Briceni); PL – o deplasare la Mănăstirea Hîncu cu autocar). Promo-LEX a estimat cheltuieli minime de combustibil în cuantum total de cel puţin 1 597 lei: PSRM – cel puţin 697 lei (440 km), PL – cel puţin 800 lei (104 km), PN – 100 lei (50 km). Cheltuielile respective nu s-au regăsit deloc în rapoartele financiare ale CE depuse la CEC.

Promo-LEX constată în continuare că nici un CE nu a depus lista donaţiilor în mărfuri, obiecte, lucrări sau servicii pe perioada electorală (28 octombrie 2017 – 10 noiembrie 2017) în caz că au efectuat aceste cheltuieli ca şi donaţii proprii pentru campanie. Din aceste considerente, cheltuielile de combustibil nu pot fi calificate drept donaţii materiale.

5.3.5. Estimarea cheltuielilor pentru remunerarea voluntarilor constatate de observatorii Promo-LEX

Potrivit observatorilor Promo-LEX, în perioada de referinţă, PN a implicat în agitaţia electorală pentru Alegerile Locale Noi din com. Sîngera cel puţin 26 voluntari. Dacă e să estimăm o singură zi de muncă a unui voluntar în baza salariului minim garantat pentru anul 2017, care este de 14,09 lei pe oră, atunci acesta ar fi de 112,72 lei raportat la 8 ore de muncă pe zi[33]. Coeficientul respectiv înmulţit la cei 26 de voluntari ne dă un minim de 2 930,68 lei pentru o zi de muncă.

---

[32] Conform verificărilor MO Promo-LEX, preţul minim lunar estimativ pentru plasarea unui banner 2X2m2 (pentru cort) Este de cel puţin 699 lei.

[33] Potrivit Hotărârii nr. 165 din 9 martie 2010 cu privire la cuantumul minim garantat al salariului în sectorul real, începând cu 1 mai 2017, cuantumul minim garantat al salariului în sectorul real (la întreprinderi, organizaţii, instituţii cu autonomie financiară, indiferent de tipul de proprietate şi forma de organizare juridică, în continuare – unităţi) se stabileşte în mărime de 14,09 lei pe oră sau 2380 de lei pe lună, calculat pentru un program complet de lucru în medie de 169 de ore pe lună. http://lex.justice.md/md/333943/

V. DISCURS INSTIGATOR LA URĂ

Plecând de la tendințele înregistrate în ultimele campanii electorale, precum și reieșind din necesitatea monitorizării plenare a comportamentului concurenților electorali, MO Promo-LEX consideră necesar și relevant de a monitoriza cazurile de discurs instigator la ură în mesajele concurenților. Discursul instigator la ură presupune incitarea, promovarea sau justificarea de ură rasială, xenofobia, antisemitismul sau alte forme de ură ce au la bază intoleranța. În contextul referendumului local, Asociația Promo-LEX a înregistrat mai multe mesaje care conțin forme de discurs denigrator sau instigator la ură și discriminatoriu, în care a fost vizat, în mod special, Dorin Chirtoacă: în cel puțin 5 cazuri discursul instigator la ură este la adresa politicianului, iar într-un caz este vorba despre incitarea la ură din partea persoanei respective.

A. Referendumul local privind revocarea Primarului General al Municipiului Chișinău

Potrivit Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei, termenul de discurs instigator la ură se referă la toate formele de expresie care răspândesc, incită, promovează sau justifică ura rasială, xenofobia, antisemitismul sau alte forme de ură ce au la bază intoleranța, inclusiv: intoleranța exprimată printr-un naționalism și etnocentrism agresiv, prin discriminare și ostilitate împotriva minorităților, a imigranților și a persoanelor care provin din părinți imigranți.[34]

Potrivit articolului 3 (5) al Legii cu privire la libertatea de exprimare, garanțiile privind libertatea de exprimare nu se extind asupra discursurilor care incită la ură sau la violență.[35] Subsecvent, formele de exprimare care cad sub incidența discursului care incită la ură, stabilite de articolul 2 și 3 (3-5), sunt interzise de lege.

Subsidiar, Legea cu privire la asigurarea egalității reglementează o altă formă interzisă de exprimare – instigarea la discriminare care, potrivit articolului 2 al Legii, reprezintă orice comportament prin care o persoană aplică presiuni sau afișează o conduită intenționată în scopul discriminării unei terțe persoane pe baza criteriilor stipulate de prezenta lege.[36]

În contextul Referendumului local privind revocarea primarului general al municipiului Chișinău din 19 noiembrie 2017, Asociația Promo-LEX a înregistrat mai multe mesaje care conțin forme de discurs denigrator sau instigator la ură și discriminatoriu. În perioada monitorizării a fost identificată o scurgere abundentă în mass-media a unor materiale și informații cu caracter sau scop de defăimare, majoritatea la adresa primarului general suspendat al municipiului Chișinău – Dorin Chirtoacă.

În data de 3 noiembrie 2017, pe internet au apărut imagini video de la o petrecere privată cu participarea lui Dorin Chirtoacă[37], care ulterior au fost preluate de mai multe portaluri media.[38] Pe data de 8 noiembrie 2017, au fost publicate imagini video cu primarul general suspendat al capitalei - Dorin Chirtoacă care, potrivit mass-media, au fost filmate în timpul unei deplasări a primarului.[39]

---

[34] Recomandarea nr. R (97) 20 a Comitetului de Miniștri către Statele Membre cu privire la "Discursul de Ură" (adoptată de către Comitetul de Miniștri la 30 octombrie 1997)
[35] Legea Nr. 64 din 23.04.2010 cu privire la libertatea de exprimare
[36] Legea Nr. 121 din 25.05.2012 cu privire la asigurarea egalității
[37] http://luchianiuc.com/blog/2017/11/03/da-chirtoaca-este-un-marlan-video/
[38] 1) https://zugo.md/article/video---din-garaj--in-camin--dorin-chirtoaca--surprins-acum-4-ani-la-o-petrecere-privata--reactia-edilului_21901.htm
2) http://unimedia.info/stiri/foto-dorin-chirtoaca--la-o-petrecere-privata--de-acum-patru-ani-trebuie-sa-fii-marlan-sa-difuzezi-astfel-de-informatii-inainte-de-referendum-142257.html
3) https://point.md/ro/noutati/politica/dorin-chirtoaca-trebuie-sa-fii-marlan-sa-difuzezi-astfel-de-informatii-inainte-de-referendum
[39] 1) http://aif.md/kirtoakje-fljash-herca-i-pojatje-zazhigajut-na-avtotrasse-jekskljuzivnoe-video/
2) http://www.realitatea.md/-tenerife--cheful-lui-chirtoaca--fleas--herta--poiata-si-alti-functionari--care-vrea-sa-detroneze-petrecerea-din-garajul-primariei--video-_66835.html
3) http://telegraph.md/exclusiv-vezi-cum-s-au-distrat-in-tenerife-dorin-chirtoaca-si-echipa-sa-de-la-primarie/

Pe data de 10 noiembrie 2017, în mass media şi pe reţelele sociale au apărut informaţii despre imagini cu caracter sexual în care apare Dorin Chirtoacă.[40] Pe portalul https://moldovandream.com/, care se autoidentifică ca portal care face senzaţii, nu ştiri, deşi nu conţine nici un capitol cu o descriere a activităţii, domeniului de activitate sau autorilor, a apărut un articol care instigă la ură şi discriminare, intitulat "REACŢIA PROFESOAREI DE LA UNGHENI: ÎMI CER SCUZE, CREDEAM CĂ-N VIDEO CU CHIRTOACĂ E VREUNA DE LA PROTV!".[41] Trebuie menţionat faptul că majoritatea publicaţiilor media nu au distribuit nemijlocit imaginile şi nici nu au oferit link-uri la acestea, rezumându-se doar la informaţia despre apariţia acestor imagini în spaţiul online.

Pe pagina de Facebook a lui Dorin Chirtoacă[42] la data de 8 noiembrie 2017 a fost publicată o postare, ca reacţie la unele informaţii denigratoare răspândite în mass-media. Postarea conţine elemente care instigă la ură şi discriminare, în special datorită caracterului agresiv al acesteia şi al expresiilor utilizate, de ex.: "*Poate sa vina si sa va dea vreo doua, daca ati avea curaj sa iesiti din tufari, lepre socialiste care umblaţi cu referendumu' si cu difuzarea de foto si video*". Instigarea la ură a fost identificată şi într-o serie de comentarii la postarea citate *ante*, de ex.: "*Capul sus Dorine şi multâ sânâtate mamei tale Dumnezeu nu bate numai cuu bâţu el bate şi cu haragu dar o sâ-i batâ aşa pe socialişti câ o sâ se îmbâlnâviascâ ei toţi de bolile estea infecţioase care varsâ pe tine. Cu Domnul în suflet şi noi cu ine*" şi "*Provocatii prostesti din partea pro/rusilor socialisti, care-si vind si mama si tara,p/u a cotropi Chisinaul. Asta-i scopul lor. SA NU NE LASAM DUSI IN HAOS,BAICOTAM REFERENDUMUL Si DORIN--- PRIMARUL NOSTRU SI A CHISINAULUI!*"

Sintagma "lepre socialiste" a fost preluată de mai multe publicaţii mass-media.[43] La fel, au fost identificate mesaje sexiste, denigratoare, instigatoare la ură şi discriminatorii în emisiunea "Intersecţia RM"[44] de la Accent TV din data de 30 octombrie 2017.

---

[40] 1) https://ro.sputnik.md/moldova/20171110/15526650/dorin-chirtoaca-video-sex-filat-iordan.html
2) http://unimedia.info/stiri/video-ceva-nu-este-in-regula--cu-siguranta--cele-mai-sumbre-asteptari-ale-lui-chirtoaca-s-au-adeverit-142615.html

[41] https://moldovandream.com/2017/11/11/reactia-profesoarei-de-la-ungheni-imi-cer-scuze-credeam-ca-n-video-cu-chirtoaca-e-vreo-una-de-la-protv/

[42] https://www.facebook.com/Dorin-Chirtoac%C4%83-106244906075994/

[43] 1) http://independent.md/foto-si-video-dorin-chirtoaca-lepre-socialiste-care-umblati-cu-referendumul-primarul-suspendat-al-capitalei-comenteaza-pozele-si-imaginile-video-aparute-recent-pe-internet/#.Wg1MzFWWbDc
2) http://adevarul.ro/moldova/politica/lepre-socialiste-chirtoaca-comenteaza-imaginile-video-aparute-internet-vacanta-romania-1_5a03122d5ab6550cb8f470e4/index.html
3) http://impacttv.md/video-lepre-socialiste-ce-spune-chirtoaca-despre-imaginile-video-aparute-pe-internet/
4) http://www.b1.ro/stiri/externe/lepre-socialiste-fostul-primar-de-chisinau-dorin-chirtoaca-reactie-nervoasa-dupa-aparitia-imaginilor-din-vacanta-sa-din-romania-video-204086.html
5) http://agora.md/stiri/38823/ce-e-cu-aiureala-asta--reactia-lui-chirtoaca-la-filmuletul-in-care-apare-alaturi-de-alti-functionari-ai-primariei

[44] http://a-tv.md/index.php?newsid=37018

VI. EDUCAȚIE CIVICĂ ȘI IMPLICARE ELECTORALĂ

Referendum local. *În contextul desfășurării referendumului local, constatăm că lipsesc activități de educație electorală, în condițiile în care acestea pot fi asimilate activităților de agitație și promovare a unei anumite opțiuni. Dezbaterile electorale organizate de către radiodifuzori au fost boicotate de către PL, în condițiile în care amintim că dl Dorin Chirtoacă insista mult să se înregistreze în calitate de participant anume pentru a-și promova punctul de vedere. Or, participarea la dezbateri ar putea fi una dintre modalități.*

Alegeri locale noi. *Promovarea activismului cetățenesc în perioada electorală pentru alegerile locale noi nu este o activitatea promovată intens de organizațiile societății civile. Cu toate acestea, Asociația Promo-LEX, prin componenta de educație civică și electorală, a reușit să informeze despre necesitatea unui vot conștient, prin activități "din ușă în ușă", circa 3400 de alegători. De asemenea, Asociația a organizat trei dezbateri publice cu participarea a 7 candidați din 10 înscriși în cursa electorală și a circa 260 de cetățeni cu drept de vot.*

A. Referendumul local privind revocarea Primarului General al Municipiului Chișinău

6.1. Organizarea și desfășurarea dezbaterilor electorale

Potrivit art. 64[1] alin. (3) din Codul electoral, în campania electorală pentru alegeri parlamentare în circumscripții uninominale, alegeri locale generale și referendumuri locale, radiodifuzorii locali/regionali sunt obligați, iar cei naționali sunt în drept să organizeze dezbateri electorale. Dintre cei doi participanți înregistrați – PSRM și PL – doar socialiștii și-au exprimat disponibilitatea de a participa la dezbateri. PL a decis să nu delege reprezentanți la dezbaterile electorale pentru desfășurarea referendumului local din 19 noiembrie 2017.

B. Alegerile locale noi din 19 noiembrie 2017

6.1. Activități de mobilizare apolitică a alegătorilor în contextul alegerilor locale noi

În perioada 4-12 noiembrie 2017, Asociația Promo-LEX a implementat Campania de Educație Civică și Electorală "IEȘI la VOT!", cu susținerea financiară a USAID, care a avut drept scop sporirea gradului de conștientizare a importanței votului conștient și informat, precum și mobilizarea apolitică a cetățenilor cu drept de vot.

Informare electorală. În cadrul Campaniei "IEȘI la VOT!", Promo-LEX a instruit un grup de 43 de voluntari și 9 coordonatori locali care au organizat activități de informare "din ușă în ușă", în perioada 4-5 noiembrie 2017 - în c. Lăpușna (r. Hîncești), s. Fundurii Noi (r. Glodeni), c. Ștefănești (r. Florești), c. Plopi (r. Cantemir), c. Sărăteni (r. Leova), c. Ghiliceni (r. Telenești), c. Berlinți (r. Briceni), s. Căpriana (r. Strășeni) și c. Zîrnești (r. Cahul). În cadrul campaniei au fost informați circa 3400 de cetățeni cu drept de vot din cele 9 localități menționate.

Organizarea și desfășurarea dezbaterilor publice. În perioada 11-12 noiembrie 2017, Asociația Promo-LEX a organizat trei dezbateri publice electorale pe tema "Viziunea concurenților electorali cu privire la soluționarea problemelor locale și dezvoltarea comunității" - în c. Ghiliceni (r. Telenești), c. Ștefănești (r. Florești) și s. Căpriana (r. Strășeni), cu participarea a 7 candidați din 10 înscriși în cursa electorală și a circa 260 de cetățeni cu drept de vot.

Scopul dezbaterilor a fost promovarea acţiunilor de educaţie electorală echitabile, echilibrate şi imparţiale, crearea unei platforme de dialog între cetăţeni şi candidaţii la funcţia de primar, precum şi promovarea libertăţii de exprimare şi a pluralismul politic în cadrul scrutinului electoral pentru alegerile locale noi din 19 noiembrie 2017. În cadrul dezbaterilor au fost abordate subiecte, precum: colectarea deşeurilor şi amenajarea gunoiştilor, dezvoltarea infrastructurii, tarifele pentru apa potabilă şi gestionarea apeductelor, atragerea investiţiilor pentru dezvoltarea comunităţilor, dezvoltarea educaţională şi culturală etc.

RECOMANDĂRI

Comisiei Electorale Centrale

1. Perfecţionarea listelor electorale în vederea soluţionării problemelor ce ţin de prezenţa alegătorilor decedaţi şi a erorilor de adrese.

2. Asigurarea respectării legislaţiei privind transmiterea listelor electorale către BESV.

3. Prezentarea unor informaţii cu caracter plenar şi concludent, în spiritul transparenţei şi integrităţii proceselor electorale, cu privire la natura discrepanţelor dintre numărul de alegători din RSA şi a celor din listele electorale de bază generate de acesta în ajunul scrutinelor.

4. Aplicarea uniformă a regulilor privind votarea în baza certificatelor pentru drept de vot, în cadrul scrutinelor similare.

5. Perfecţionarea cadrului legal existent în vederea reducerii necesităţii difuzării Circularelor.

6. Evaluarea posibilităţii examinării de către CEC a contestaţiilor chiar şi în cazul unor abateri procedurale în ceea ce priveşte depunerea acestora. De exemplu, în cazul depunerii tardive sau a solicitării examinării unor acte ale organelor electorale inferioare, altele decât hotărârile. Recomandarea este valabilă pentru contestaţiile a căror examinare în fond este aptă să protejeze un drept al contestatarului.

7. Iniţierea procedurilor de cercetare şi, după caz, aplicarea sancţiunilor prevăzute de Codul electoral pentru prezentarea incompletă a informaţiilor ce ţin de cheltuielile efectuate în Campania electorală.

8. Aplicarea sancţiunilor prevăzute de Codul electoral pentru concurenţii care au admis tipărirea publicităţii promoţionale, fără indicarea datelor tipografice (Tipografia, data tipăririi, comanda/contractul, tirajul).

9. Plasarea pe pagina oficială a CEC, la rubricile corespunzătoare (susţinerea financiară a concurenţilor electorali/participanţilor la Referendum) a informaţiei privind demersurile de neefectuare a cheltuielilor.

Consiliilor electorale ale circumscripţiilor electorale

10. Respectarea prevederilor legale stipulate în Codul electoral (Articolul 38^2 alin. (5)) în privinţa recepţionării rapoartelor privind gestiunea financiară a campaniilor electorale din partea candidaţilor independenţi şi clarificarea mandatului de recepţionare a rapoartelor privind gestiunea financiară a campaniilor electorale din partea candidaţilor independenţi.

Birourilor electorale ale secţiilor de votare

11. Respectarea Programului calendaristic pentru realizarea acţiunilor de organizare şi desfăşurare a alegerilor locale noi.

Instituţiei publice Agenţia Servicii Publice

12. Oferirea de informaţii şi asigurarea accesului la informaţiile cu caracter electoral la momentul adresării, conform prevederilor Codului electoral.

Concurenţilor Electorali

13. Reflectarea cheltuielilor efectuate pentru deplasări în scop de întruniri electorale.
14. Indicarea datelor tipografice (Tipografia, data tipăririi, comanda/contractul, tirajul) pe materialele electorale.

LISTA DE ABREVIERI

alin. – aliniat
ANI – Autoritatea Naţională pentru Integritate
APL - administraţia publică locală
art. – articolul
BESV – birou electoral al secţiei de votare
c. – comuna
CEC - Comisia Electorală Centrală
CECE - Consiliul electoral al circumscripţiei electorale
CECEM - Consiliul electoral al circumscripţiei electorale municipale Chişinău
CI - candidat independent
com. - comanda
dl - domnul
FE – formular de eveniment
FV – formular de vizită
lit. - litera
m2 - metru pătrat
MO - Misiune de observare
mun. - municipiu
nr. - număr
or. - oraş
OSCE - Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare în Europa
OSCE/BIDDO - Biroul OSCE pentru Instituţii Democratice şi Drepturile Omului
OTL - observator pe termen lung
OTS - observator pe termen scurt
PCRM – Partidul Comuniştilor din Republica Moldova
pct. - punct
PDM - Partidul Democrat din Moldova
PL – Partidul Liberal
PN - Partidul Politic Partidul Nostru
PNL – Partidul Naţional Liberal
PPEM – Partidul Popular European din Moldova
PPRM - Partidul Popular din Republica Moldova
PSRM - Partidul Politic Partidul Socialiştilor din Republica Moldova
PUN – Partidul Unităţii Naţionale
r. – raion
RM – Republica Moldova
RSA – Registrul de Stat al Alegătorilor
s. - sat
SFS – Serviciul Fiscal de Stat
SV - secţii de votare
tir. - tiraj
TV - televiziune
UAT - unitate administrativ-teritorială
unit. - unitate
USAID - Agenţia Statelor Unite pentru Dezvoltare Internaţională